

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

NASTJA PRIJATELJ

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIALNO PEDAGOGIKO

MLADOSTNIKI PREVZGOJNEGA DOMA RADEČE IN
VEČKULTURNOST
DIPLOMSKO DELO

Mentorica: doc. dr. Špela Razpotnik

Kandidatka: Nastja Prijatelj

Ljubljana, oktober 2013

ZAHVALA

Ob tej priložnosti se v prvi vrsti želim zahvaliti svoji družini, ki me je v celotnem času študija podpirala, me spodbujala, verjela vame in mi zaupala, navsezadnje pa mi študij tudi omogočila.

Največje zahvale so namenjene tudi moji mentorici doc. dr. Špeli Razpotnik, ki je bila v času mojega pisanja diplomske naloge res polna razumevanja, mi podajala koristne nasvete, me spodbujala in usmerjala.

Zahvaljujem se tudi kolektivu vzgojne službe Prevezgojnega doma Radeče za omogočeno delo in opravljanje intervjujev v zavodu ter seveda zaprtim mladoletnikom, brez katerih diplomske naloge ne bi bilo.

Hvala Diani, ki mi je v času študija pomagala, svetovala in bila super tutorica.

Hvala Mancu, Maji, Ani, Katarini, Hani, Milanu, Markotu ter ostalim, ki so v celotnem času študija skrbeli za sprostitev in druženje ter so bili podpora, ki jo lahko nudijo le dobri prijatelji.

Hvala pa tudi mojemu Blažu, ker pač je, mi stoji ob strani in verjame vame!

POVZETEK

Pojav večkulturnosti v Sloveniji in tudi Evropi je dandanes še kako aktualna tema. V diplomskem delu je večkulturnost raziskana znotraj zaprte institucije. Delo predstavlja, kako se večkulturnost odraža in kakšne izzive predstavlja pri mladostnikih znotraj Prevzgojnega doma Radeče.

V teoretičnem delu je opisan pojem večkulturnosti, nadaljuje pa se s kulturnimi razlikami in tremi vidiki posameznika: (nacionalno) identiteto, jezik in vero. Predstavljen je tudi pojem medkulturnega dialoga. V nadaljevanju je orisana večkulturna podoba Slovenije, ki se kaže v večjezičnosti, večnacionalnosti in selitvah ljudi ter verski sestavi slovenskega prebivalstva. Nato pa se osredotoči na izzive večkulturne družbe. Tako so v nadaljevanju opredeljeni pojmi stereotip, predsodek in diskriminacija. Predstavljen je tudi pojem prestopništva mladih. Vzgojni zavodski ukrep oddaje v prevzgojni dom pa podkrepjen s predstavitevijo vzgojnih ukrepov v Sloveniji in navsezadnje opisom Prevzgojnega doma Radeče.

V empiričnem delu diplomskega dela je s pomočjo šestih intervjujev (z mladostniki pripadniki ne-večinskih kultur) poskušano pridobiti vpogled v njihovo doživljanje na pripadnost manjšini vezanih izkustev. Pojem večkulturnosti je povezan z negativnimi stereotipi in predsodki ter diskriminacijo med mladostniki in s strani zaposlenih zavoda ter tudi celotnim pravosodnim sistemom. V ospredju raziskave pa je samo doživljanje posameznikov kot pripadnikov nevečinske kulture v Sloveniji, predvsem pa v Prevzgojnem domu Radeče (manjšinska veroizpoved, pripadnost etnični manjšini, dejstvo, da so priseljeni itd).

Rezultati, pridobljeni s pomočjo kvalitativnega raziskovanja kažejo na precejšnjo stopnjo nestrpnosti med mladostniki, predvsem s strani pripadnikov ostalih skupin do pripadnikov romske. Le-ti so najbolj izključena in stigmatizirana etnična skupina tako znotraj zavoda kot tudi Slovenije. Večkrat je pri mladostnikih v ospredju tudi problematika zaprte ustanove in tako na nek način prisilnega kontakta z drugimi. O diskriminaciji s strani zaposlenih sogovorniki, z nekaj izjemami, ne poročajo. O diskriminiranosti s strani pravosodnega sistema poročajo izmed sogovornikov le pripadniki romske kulture.

Ključne besede: večkulturnost, mladostniki, prevzgojni dom, kulturna pripadnost, diskriminacija, negativni stereotipi.

ABSTRACT

The phenomenon of multiculturalism in Slovenia, as well as in Europe, is nowadays a current topic. In this diploma thesis is multiculturalism explored in the context of a total institution. This work demonstrates how multiculturalism manifests itself, and what challenges it presents in the case of juveniles in Reeducation Home of Radeče.

In the theoretical part, first the term of multiculturalism is described, followed by cultural differences and three aspects of the individual: (national) identity, language and religion. Also the term of intercultural dialogue is introduced. It continues with the description of multicultural image of Slovenia, which is manifested in multilingualism, multinational and migrations, as well as in religious landscape of population in Slovenia. Furthermore, it is focused on challenges that arise in multicultural society. It defines the terms stereotype, prejudice and discrimination. This part focuses on term juvenile delinquency. There is substantiated re-education measure of detention in re-education facility with the education measures in Slovenia, and finally with the description of Reeducation Home of Radeče.

The empirical part of the diploma thesis is focused on juveniles themselves, and with the help of six interviews (with juvenile members of non-majority cultures) tries to gain insight into their experience of belonging to minority culture. Multiculturalism is connected with negative stereotypes and discrimination among the juvenile, by the personnel of the re-education facility and the entire legal system. In the foreground of the entire research is the experience of the juveniles as members of non-majority culture in Slovenia, especially in Reeducation Home of Radeče (minority religion, ethnicity, the fact that a person is an immigrant).

The results, gathered with qualitative research demonstrate relatively high rate of intolerance among the juvenile population, especially intolerance of members of other groups towards the members of Roma population. The Roma juveniles are the most excluded and stigmatized ethnic group in the re-education facility, as well as in the Republic of Slovenia. Quite often with the juveniles, the problems of closed institution, and consequently of forced contact of various cultures and their members also emerge. Interviewed report occasional, exceptional occurrences of discrimination by the professional staff. Talking about discrimination within justice system, injustice and inequality is often inflicted upon the members of Roma culture.

Key words: multiculturalism, juveniles, re-education home, cultural identity, discrimination, negative stereotypes.

STVARNO KAZALO

I.	UVOD.....	1
II.	TEORETIČNI DEL	2
1.	VEČKULTURNOST.....	2
1.1	KULTURNE RAZLIKE IN RAZLIČNI VIDIKI ČLOVEKA.....	3
1.1.1	IDENTITETA	4
1.1.2	JEZIK	5
1.1.3	VERA	6
1.2	MEDKULTURNI DIALOG.....	6
2.	VEČKULTURNA PODOBA SLOVENIJE.....	7
2.1	VEČJEZIČNOST	8
2.2	VEČNACIONALNOST IN SELITVE LJUDI	8
2.3	VERSKA SESTAVA PREBIVALSTVA	9
2.4	NARODNE MANJŠINE V SLOVENIJI.....	11
2.4.1	ROMSKA ETNIČNA SKUPNOST	11
3.	IZZIVI VEČKULTURNE DRUŽBE	12
3.1	STEREOTIPI	13
3.2	PREDSODKI	14
3.2.1	VPLIV PREDSDOKOV NA VEDENJE – DISKRIMINACIJA	15
4.	PRESTOPNIŠTVO MLADIH.....	17
5.	VZGOJNI ZAVODSKI UKREP ODDAJE V PREVZGOJNI DOM.....	21
5.1	VZGOJNI UKREPI.....	21
5.2	VZGOJNI UKREP ODDAJE V PREVZGOJNI DOM.....	22
5.3	PREVZGOJNI DOM RADEČE.....	23
5.3.1	PREVZGOJNI DOM KOT TOTALNA USTANOVA	24
III.	EMPIRIČNI DEL.....	26
6.	OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	26
7.	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.....	27
8.	METODOLOGIJA.....	28
8.1	VZOREC	28
8.2	PRIPOMOČKI.....	29
8.3	POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV	29
9.	REZULTATI.....	30
9.1	INTERVJU 1.....	30
9.1.1	KODIRANJE.....	30

9.1.2 ANALIZA INTERVJUJA	31
9.2 INTERVJU 2.....	33
9.2.1 KODIRANJE.....	33
9.2.2 ANALIZA INTERVJUJA	34
9.3 INTERVJU 3.....	37
9.3.1 KODIRANJE.....	37
9.3.2 ANALIZA INTERVJUJA	38
9.4 INTERVJU 4.....	40
9.4.1 KODIRANJE.....	40
9.4.2 ANALIZA INTERVJUJA	41
9.5 INTERVJU 5.....	43
9.5.1 KODIRANJE.....	43
9.5.2 ANALIZA INTERVJUJA	44
9.6 INTERVJU 6.....	46
9.6.1 KODIRANJE.....	46
9.6.2 ANALIZA INTERVJUJA	47
10. INTERPRETACIJA	49
10.1 JAZ – JAZ.....	49
10.1.1 OPIS IN SAMOPREDSTAVITEV	49
10.1.2 SAMOOPREDELITEV	49
10.1.3 KULTURNE RAZLIKE.....	50
10.2 JAZ – DRUGI	52
10.2.1 RAZLIKOVANJE MED MLADOSTNIKI V ZAVODU	52
10.2.2 DISKRIMINACIJA S STRANI ZAPOSLENIH V ZAVODU	53
10.2.3 STEREOTIPI S STRANI SOMLADOLETNIKOV V ZAVODU	54
10.2.4 LASTNI STEREOTIPI O OSTALIH KULTURAH	55
10.2.5 DISKRIMINACIJA S STRANI PRAVOSODNEGA SISTEMA	57
10.2.5 POVEZAVA MED PRIPADNOSTJO DOLOČENI KULTURI IN IZKUŠNJAMI S PRAVOSODNIM SISTEMOM	59
IV. ZAKLJUČKI.....	62
V. SKLEP.....	71
VI. VIRI IN LITERATURA.....	73
VII. PRILOGA.....	77

KAZALO TABEL IN SHEM

GRAF 1: PREBIVALSTVO GLEDE NA VEROIZPOVED, SLOVENIJA, POPIS 2002	10
TABELA 2.1: PREBIVALSTVO SLOVENIJE PO SKUPINAH IN SPOLU, 2007 IN 2008	9
TABELA 3.1: SESTAVA PRIPADNIKOV KULTURNIH SKUPIN MED MLADOSTNIKI.....	26
TABELA 3.2: VZOREC ŠESTIH INTERVJUVANIH MLADOSTNIKOV	28
TABELA 3.3: KAZNOVANJE GLEDE NA NARODNOST	58

I. UVOD

V času absolventskega staža, ob koncu študija, sem se odločila, da v eni izmed ustanov, kjer si želim enkrat delati, opravljam prostovoljno delo. V tretjem letniku študija sem študijsko prakso opravljala v Prevzgojnem domu Radeče. Delo je bilo zame nekaj novega, polno dinamičnosti in vsakodnevnih izzivov. Ravno zato sem se dve leti kasneje odločila, da se tja vrnem in tako sem med novembrom 2012 in junijem 2013 opravljala 7-mesečno volontersko delo, kjer sem nabirala izkušnje, se usposabljala in pridobila mnogo znanja. Med opravljanjem dela pa se mi je večkrat odprlo kakšno vprašanje, dilema ali morda uganka, katero sem želela malo bolje raziskati. Tekom celotnega študija me je zanimala in na nek način navdušila romska kultura, s katero sem se kar nekaj ukvarjala in jo želela tudi raziskovati. Eno izmed vprašanj oz. problemov, ki sem ga med delom opazila, pa je bil pojav večkulturnosti med mladostniki prevzgojnega doma. Mešanica različnih kultur v zaprti instituciji me je prepričala in tako sem se odločila, da za svoje diplomsko delo raziščem to tematiko. Želela sem se poglobiti v ta pojav, hkrati pa sem ga lahko povezala tudi delo z romsko kulturo. Izbrala sem torej tematiko mladostnikov Prevzgojnega doma Radeče in večkulturnost.

V zadnjih letih, ko intenzivirani integracijski tokovi združujejo vso znanstveno in kulturno javnost Evrope, bistveno narašča interes za multikulturne družbe, večjezikovne komunikacijske skupnosti, regionalne posebnosti, obmejna območja. Vse bolj se izpostavlja potreba po tem, da bi se ob ekonomski, politični, tehnološki in informacijski integraciji ohranjale kulturne različnosti. Nove realnosti vendarle prinašajo nove koncepte, od deteritorializacije kulture, translacije, transkulturacije, globalizacije, mestizacije, kreolizacije, sinkretizmov, hibridnosti, multikulturnosti. Zadnje bi lahko opredelili kot družbeno realnost, dejstvo, ki označuje prisotnost in sobivanje različnih kultur znotraj posamezne družbe (Medica, 2010).

Večkulturnost tudi med mladostniki Prevzgojnega doma je stalen pojav, hkrati pa predstavlja določene izzive, s katerimi se mladostniki vsakodnevno srečujejo. Med njimi se pojavlja kulturno razlikovanje, predsodki, negativni stereotipi in posledično pogosto tudi diskriminacija. Občasno pa so mladostniki na podlagi pripadnosti manjšinski kulturi deležni tudi diskriminacije s strani zaposlenih v zavodu in samega pravosodnega sistema.

II. TEORETIČNI DEL

1. VEČKULTURNOST

Večkulturnost današnje družbe je povsem običajen pojav. Vse več ljudi se seli, išče nove priložnosti ali pa je premik v drugo državo ali kulturno neizogiben. Kulturne razlike med ljudmi se kažejo v različnih aspektih življenja. Predvsem pa je pomembno, da se te razlike sprejme kot nekaj pozitivnega – priložnost za širjenje našega obzorja, pogled izven okvirja in spoznavanje novega. Na žalost pa se premnogo ljudi boji novega, novo je nenormalno in ni to, kar je običajno in kakor bi moralo biti... Pojavijo se stereotipi, ki na žalost ne slonijo na osebni izkušnji pač pa so običajno privzgojeni oz. prevzeti s strani širše družbe; predsodki, ki nam onemogočajo sprejetje novega, pač pa zavirajo tudi našo samorefleksijo; pojavi se diskriminacija, s katero priseljencem oz. pripadnikom ne-večinske kulture onemogočimo korektnega odnosa in polnega življenja v novi/drugi kulturi. Večkulturnost v družbi postane izziv, kateremu se ne moremo izogniti, najbolj pomembno pa je izziv sprejeti s pozitivnega vidika in iz njega potegniti le koristne stvari.

Medica (2011) večkulturnost opredeli kot družbeno realnost, dejstvo, prisotnost in sobivanje različnih kultur znotraj posamezne družbe. V nasprotju z večkulturnostjo je večkulturalizem politični koncept, s katerim opredeljujemo sodobne načine urejanja kulturnih razlik.

Kulturna oziroma etnična raznovrstnost je dejstvo življenja. V sodobnih razmerah se v posameznih družbah, tudi zaradi globalizacije, ne eni strani povečuje kulturna oziroma etnična raznovrstnost, na drugi strani pa želja in nemara posameznikov ter skupnosti po ohranjanju svojih specifičnih kulturnih oziroma etničnih značilnosti. Vse etnične skupnosti in njihovi pripadniki, ki živijo na nekem ozemlju, so na tak ali drugačen način soustvarjalci identitete prostora in jim zato mora biti priznано solastništvo kulturne dediščine tega ozemlja. Spoštovanje in sprejemanje različnih kultur oziroma etničnosti, izmenjava etničnih in kulturnih elementov, ki dejansko bogatijo življenja vseh prebivalcev, mora biti vrednoteno kot prednost in ne pomanjkljivost družbe. Takšne okoliščine so prvi pogoj za razvoj trdne in kohezivne družbe. Pri čemer pa ni dovolj, da je razvoj večkulturnosti konsenz, sprejet na politični ravni, bolj je pomembno in potrebno, da je večkulturnost oziroma etnična raznolikost

obravnavana kot vrednota ter prednostni potencial družbe v vsakdanjem življenju oziroma med ljudmi (Medvešek, 2007).

Vsakič, ko vzpostavimo stik z nečim novim, nepoznanim ali nam neobičajnim, je potrebno strmeti k razumevanju, odprtosti, predvsem pa spoštovanju do "drugačnosti". Vsak človek ima pravico do svojstvenega načina življenja, veroizpovedi, jezika, katerega govori itd. Vsako drugo in nam "drugačno" kulturo pa je pomembno jemati kot enakovredno, predvsem pa nanjo zreti s spoštovanjem.

V Beli knjigi o medkulturnem dialogu (2008) piše, da si lahko vsak izbere svojo kulturo življenja v okviru svobode odločanja; torej lahko vsak posameznik istočasno ali pa na več različnih področjih življenja izbere različne kulturne zveze in jih ponotranji. Torej je vsak posameznik do določene mere kombinacija lastne dediščine in socialnega ozadja, v sodobni, moderni demokraciji pa vsak lahko tudi obogati svojo identiteto z integracijo različnih kulturnih navad. Razlike med kulturami nastanejo s prizadevanjem posameznika, da preživi v določeni realnosti v določeni družbi. To realnost sestavljajo: zemljepisne danosti, družbeno okolje, torej druge skupine ljudi, ki so med sabo v stiku, in »metafizična« danost, osmišljanje življenja (prav tam v Umek, 2010).

Večkulturnost sodobnih družb ali kulturno identitetno različnost lahko vsaj v ožjem pomenu sistematiziramo v tri skupine: etnokulturne različnosti, pogosto definirane znotraj konteksta kulturne deriviranosti, vključujejo indigena ljudstva, etnične manjšine in migrante, potem različnosti, ki izhajajo iz spolne identitete, tretje pa so fizične značilnosti (starejši in hendikepirani). Večina teoretikov, ki se analitično ukvarja z večkulturnostjo sodobnih družb, je mnenja, da ta zajema samo prvo skupino, vse preostale uvrščajo v širše pojmovanje družbenega in kulturnega pluralizma (Medica, 2011).

1.1 KULTURNE RAZLIKE IN RAZLIČNI VIDIKI ČLOVEKA

V vse bolj globalizirani multikulturni družbi je neprestano soočanje s kulturno raznolikostjo postalo tako dejstvo kot tudi velik izziv za večino prebivalstva. Zaradi širitve Evropske unije ter s tem povezanih intenzivnejših in številčnejših migracijskih tokov se narodi in njihove kulture v Evropi dejansko stalno srečujejo in prepletajo ter nenehno izmenjavajo svoje tako materialne kot duhovne dobrine (Statistični urad Republike Slovenije, 2009).

Ljudje se med seboj razlikujemo po spolu, rasi, jeziku, stilu življenja, osebnostnih značilnosti itd. V določenih okoliščinah pa so določene značilnosti prevladale kot pomembne in ustrezne. Tako je vsaka kultura izoblikovala oz. posvojila določene značilnosti, ki so za dotično kulturo "normalne". Zopet pa je potrebno poudariti, da je pojem normalnosti zelo relativen in vsakemu predstavlja drugačne kategorije. Tako so kulture zapirajo in omejujejo z določenimi kulturnimi značilnostmi, ki so "edine prave" – seveda za pripadnike te kulture. Vse ostale značilnosti, ki pa za mojo kulturo niso značilne in prave, so tuje, "nenormalne", nerazumljive ali celo nesprejemljive. Tudi Umek (2010) izpostavlja dejstvo, da smo si človeška bitja med seboj zelo različna, ne glede na to, ali spadamo v to ali ono skupino, kulturo. Že med seboj se prepoznavamo z različnimi merili – od tistih najbolj očitnih, kot so spol, starost, telesne značilnosti, do tistih bolj skritih: spolna usmerjenost, mišljenje, prepričanje, verovanje, itd. Kako se s temi razlikami soočamo, je prav tako odvisno od vsakega posameznika. Nekateri ljudje se odločijo za nestrpnost, drugi za spoštovanje.

Upravljanje kulturnih razlik znotraj državnih meja, ki so lahko različnih oblik, vključno z razlikami v regionalni, rasni, verski in družbeno-ekonomski strukturi, lahko predstavlja velik izziv učinkovitemu poučevanju v okolju različnosti (Hutchison, 2006 v Klemenčič in Štremfel, 2011). Nekateri (npr. Asser et al., 2004 v Klemenčič in Štremfel, 2011) menijo, da se multikulturalizem pogosto zoži zgolj na nacionalnost in nacionalno kulturo. Upoštevati pa je treba številne dejavnike, preko katerih posameznik lahko izraža svojo identiteto, npr.: raso, etično pripadnost, jezik, vero, družbeni razred, urbano ali podeželsko okolje, mentalne sposobnosti, starost, spol, spolno orientacijo, poklic in izobrazbo. Pri tem gre za širši skupek različnosti, ki jih mora v relaciji do enakosti urejati sodobna država (tudi preko izobraževanja in vzgoje mladih) (prav tam).

V nadaljevanju bom na kratko predstavila tri elemente človeka: (nacionalno) identiteto, jezik in vero. Največkrat pa ti elementi, ko se razlikujejo od naših, poznanih, domačih, v človeku vzbudijo strah (pred neznanim), posledično pa tudi stereotipe in predsodke, kar privede do same diskriminacije.

1.1.1 IDENTITETA

Vsak človek je unikat. Je edinstven in drugačen od vseh ostalih, kar omogoča ravno njegova identiteta.

V vsakodnevnih srečevanjih se ljudje primerjamo z nam podobnimi drugimi. Dimenzije, ki jih uporabljamo pri primerjanju z ostalimi skupinami, se imenujejo socialne kategorizacije (Skevington & Baker 1989, v Razpotnik, 2003). Po svoji naravi so to stereotipni in konsenzualni konstrukti – označujejo dogovorjene - in ne nujno tudi osebno izkušene - meje pripadanja skupini. Družbena identiteta tako temelji na ponotranjenju teh družbenih kategorij – stereotipov oz. konsenzualnih verjetij. Posameznikov koncept o samem sebi je torej sestavljen iz dveh različnih podsistemov, socialne identifikacije, ki izhaja iz znotraj – zunajskupinskih kategorizacij oz. medskupinskih primerjav (spol, rasa, etničnost, nacionalnost, poklic, razred) in pa osebne identifikacije, ki jo tvorijo idiosinkratični opisi osebkov kot unikatnega individua.

Dominantne skupine v družbi imajo moč in status, da vsilijo tudi ostalim svoj vrednostni sistem in ideologijo, ki služi legitimizaciji in ohranjanju statusa quo (v smislu dominacije in definiranja ter legitimiziranja dominantne realnosti). Posamezniki se rodijo v to strukturo in glede na nekatere svoje attribute padejo v to ali ono družbeno kategorijo – rase, spola in družbenega razreda (prav tam).

1.1.2 JEZIK

Tudi jezik pripomore k izoblikovanju naše identitete. Je hkrati bistven element človeka, ki poveže posameznika z določeno kulturo ali pa ravno nasprotno, omogoča razlike in je predmet razlikovanja med ljudmi.

Medveš (2006) opisuje jezik kot sredstvo identifikacije in hkrati pomemben dejavnik, ki vzpostavlja identiteto. Je najpomembnejši dejavnik socializacijskih in inkulturacijskih procesov. V primarni socializaciji je ravno materni jezik tisti, ki otroka spremlja od prvih dni življenja. Učenje jezika je dolgotrajen proces, ki se začne v prvem letu življenja in traja vse do konca življenja. Jezika se najprej naučimo od staršev in drugih članov družine (babica, ded idr.). Ta jezik se imenuje materni jezik ali materinščina. To je jezik naroda, kateremu oseba pripada. Na maternem jeziku temelji govorni razvoj otroka. V teoriji jezika se materni jezik opredeljuje kot prvi jezik. S prvim jezikom povezujemo prva spoznanja o sebi in svetu, prva občutja in prve govorne izkušnje.

1.1.3 VERA

Del bogate evropske dediščine je tudi verska raznolikost. Krščanstvo, judovstvo in islam z vsemi svojimi različicami so pustili globok pečat na celotni celini in njeni kulturi. Seveda pa so tudi kulturni konflikti, trčenja verskih prepričanj, ena od značilnosti evropske zgodovine in sedanjosti (Umek, 2010).

Kot med drugimi navaja tudi Bela knjiga o medkulturnem dialogu (2008), je ena od osnovnih pravic demokratične družbe pravica do lastnega mišljenja, vesti in religije. Ta svoboda je tudi eden od najbolj živih dokumentov, ki se nanašajo na identiteto vernikov in njihovega dožemanja življenja; isto pa velja za ateiste, agnosticiste, skeptike in ostale. Prakticiranje religije je del človekovega vsakodnevnega življenja, zato ne bi smela biti popolnoma izvzeta iz interesa avtoritet, čeprav mora država ohraniti svoj nevtralni status. Vprašanje verskih simbolov v javni sferi, posebno po šolah, je že vznemirilo evropsko družbo (v Umek, 2010).

Po mnenju Koszewske (2008) je vera nekaj več kot samo obredi. Ni samo naš odnos do boga in molitev k njemu. Vera je tudi naš odnos do sveta, je življenjski stil (prav tam, 2010).

Tudi vera je del osebne identitete in do te bi morali imeti vsi svobodo in pravico. Ravno tako bi morali imeti vsi možnost svobodnega izražanja ter opredeljevanja svoje veroizpovedi, hkrati pa tudi udeleževanja verskih obredov in sledenja življenjskih zakonitostim svoje religije.

1.2 MEDKULTURNI DIALOG

Medkulturni dialog je širok in kompleksen pojem, ki v osnovi pomeni čim boljše (odprto in spoštljivo) izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami različnih etičnih, kulturnih, verskih in jezikovnih družbenih okolij in dediščin) komunikacijo med ljudmi, ki prihajajo iz različnih življenjskih okolij (verskih, socialnih, narodnostnih, kulturnih, generacijskih). Medkulturni dialog je tudi razmišljanje, refleksija o drugačnosti in sprejemanje drugačnosti z namenom sodelovanja in ustvarjalnega dialoga. Medkulturni dialog je po eni strani velik izziv sodobnega časa za posameznika in družbo, hkrati pa tudi mogoča rešitev za globalne izzive, s katerimi se vedno pogosteje soočamo (Statistični urad Republike Slovenije, 2009).

Pomembno pa je, da sploh znamo vzpostaviti dialog in prisluhnemo sogovorniku. Za Umek (2010) dialog pomeni povedati svoje in nato biti pripravljen prisluhniti drugemu. Za dialog se moramo truditi tudi s spoštovanjem, toleriranjem in priznavanjem enakopravnosti.

O medkulturnem dialogu, ki je obsežna prečna prednostna naloga Evropske unije in se vsaj "dotika" vseh področij človeškega življenja, je prav razmišljati čim širše, ker ne zajame le ideje o zблиževanju evropskih narodov, temveč vseh ljudi. Gre za dialog med različnimi pogledi, svetovnimi nazori in prepričanji, vrednotenji in še marsičem. Medkulturna izmenjava in posredovanje »informacij« namreč ni samo vprašanje, s katerim naj bi se ukvarjale politike ali politične inštitucije, ampak je rezultat življenja vsakega posameznika in vseh ljudi istočasno, saj to delamo vsi ljudje vsak dan. Ker je tako medkulturni dialog del vsakdana večine ljudi, so splošna prizadevanja naravnana na to, da bi to vedno bolj postajal način življenja vseh. Torej se o medkulturnosti ne samo pogovarjamo, ampak jo vedno bolj živimo in s temi spoznanji bogatimo tudi svoje sodobnike in naslednike (Statistični urad Republike Slovenije, 2009).

Po definiciji, povzeti po Beli knjigi Evropske unije o medkulturnem dialogu, pomeni »medkulturni dialog odprto in spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami različnih etičnih, kulturnih, verskih in jezikovnih družbenih okolij in dediščin.« To ni enosmeren proces; osnovni pogoj za njegov uspeh sta pripravljenost za sprejemanje argumentov in medsebojno razumevanje vseh, ki sodelujejo v njem, uveljavljati pa ga je mogoče le s polno svobodo in odgovornostjo medijev ter vseh nosilcev javne besede (prav tam).

2. VEČKULTURNA PODOBA SLOVENIJE

Kljub svoji majhnosti (ozemlja in števila prebivalcev), je Slovenija še kako raznolika v kulturah in narodnostih prebivalcev. Na majhnem ozemlju najdemo mnogo različnih jezikov, kultur, veroizpovedi, narodnosti itd.

Večkulturnost Slovenije bom glede na podatke iz Statističnega urada Republike Slovenije orisala iz treh aspektov – večjezičnosti, večnacionalnosti ter selitev ljudi ter verske sestave prebivalstva.

2.1 VEČJEZIČNOST

Materni jezik je jezik, ki se ga prvega naučimo govoriti in v njem najlažje razmišljamo, čustvujemo, doživljamo, razumemo. Po izsledkih vseh popisov prebivalstva na ozemlju Slovenije po prvi svetovni vojni je materni jezik velike večine prebivalstva Slovenije slovenščina. Število prebivalstva, katerih materni jezik je slovenščina, sicer stalno narašča, a počasneje kot število vseh prebivalcev Slovenije. Tako se delež prebivalstva, katerega materni jezik je slovenščina, v Sloveniji že od leta 1953 stalno znižuje (ob popisu leta 2002 je slovenščino kot materni jezik navedlo 87,9 % prebivalcev Slovenije); upad je bil najmanjši med zadnjima popisoma (Statistični urad Republike Slovenije, 2009).

Za narodni manjšini v Sloveniji sta materinščini italijanski oz. madžarski jezik. Tudi delež prebivalstva, katerega materni jezik je madžarščina, se stalno znižuje, delež prebivalstva, katerega materni jezik je italijanščina, pa od leta 1971 od popisa do popisa le rahlo niha okrog vrednosti 0,2 %. Nenehno pa v Sloveniji naraščata deleža oseb, katerih materni jezika sta romščina ali albanščina (prav tam).

Delež tistih, katerih materni jezik je romščina, se je med zadnjima popisoma prebivalstva v Sloveniji povečal z 0,1 % na 0,2 %, delež onih, katerih materni jezik je albanščina, pa se je med popisoma 1991 in 2002 z 0,20 % povečal na 0,37 %. Med prebivalci, katerih materni jezik ni slovenski, so bili ob popisu 1921 najštevilčnejši prebivalci, katerih materni jezik je bila nemščina, in sicer jih je bilo 3,9 %. Že do popisa 1931 se je njihov delež znižal na 2,5 %, do leta 1971 pa že na 0,1 %; prav toliko jih je bilo tudi ob popisu 2002 (prav tam).

2.2 VEČNACIONALNOST IN SELITVE LJUDI

V letu 2007 se je v Slovenijo preselilo 14.250 prebivalcev več, kot se jih je iz nje odselilo, in se je selitveni prirast za to leto v primerjavi z letom 2006 (6.267 oseb) povečal za 127,4 %. Tako se je Slovenija v letu 2007 po prvih začasnih podatkih, ki jih je objavil Eurostat, uvrstila v sam vrh držav EU-27 z največjim odstotnim povečanjem neto selitev v opazovanem letu (Statistični urad Republike Slovenije, 2009).

V letu 2007 se je v Slovenijo priselilo 29.193 prebivalcev (v primerjavi z letom 2006 gre za povečanje 45,8 %), torej 27.504 tujcev in 1.689 državljanov Slovenije. Število v Slovenijo

priseljanih tujcev se od leta 2000 letno stalno povečuje, posebej po letu 2004; po tem letu se je namreč njihovo število letno praviloma povečalo za okoli 50 % (prav tam).

Tabela 2.1: Prebivalstvo Slovenije po skupinah in spolu, 2007 in 2008 (Statistični urad Republike Slovenije, 2009)

	Skupina prebivalstva	Število 31.12.2007	%	Število 31.3.2008	%
Prebivalstvo skupaj	skupaj	2 025 866	100,0	2 028 630	100,0
	moški	1 000 624	49,4	1 003 331	49,5
	ženske	1 025 242	50,6	1 025 299	50,5
Državljeni Republike Slovenije, brez tistih, ki začasno bivajo v Sloveniji	skupaj	1 957 245	100,0	1 956 498	100,0
	moški	949 140	48,5	949 034	48,5
	ženske	1 008 105	51,5	1 007 464	51,5
Tujci s stalnim prebivališčem v Sloveniji	skupaj	32 043	100,0	32 399	100,0
	moški	21 686	67,7	21 909	67,6
	ženske	10 357	32,3	10 490	32,4
Tujci z začasnim prebivališčem v Sloveniji	skupaj	36 578	100,0	39 733	100,0
	moški	29 798	81,5	32 388	81,5
	ženske	6 780	18,5	7 345	18,5
Državljeni Republike Slovenije	skupaj	1 988 723	100,0	1 989 656	100,0
	moški	965 322	48,5	965 971	48,5
	ženske	1 023 401	51,5	1 023 685	51,5

2.3 VERSKA SESTAVA PREBIVALSTVA

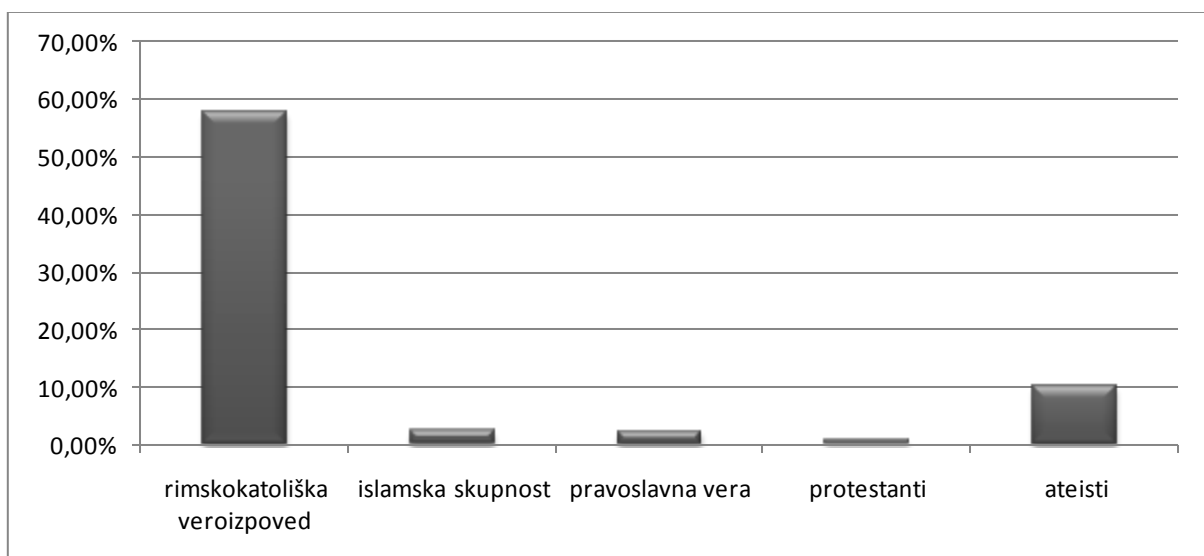
Kadar govorimo o verski sestavi prebivalstva, najpogosteje navajamo statistične podatke iz popisov prebivalstva. Verska sestava sodi med demografske oziroma kulturno-šolske značilnosti prebivalstva in je pomembna za lažje razumevanje številnih družabnih pojavov in dogodkov (vpliva na kulturo naroda, vrednote, njegov način življenja), je pa tudi eden izmed

temeljev narodove identitete. Tudi danes še nastajajo med narodi hudi spori in vojne predvsem zaradi njihovega verskega ločevanja (Statistični urad Republike Slovenije, 2009).

Podatki o posameznikovi veroizpovedi pri popisu prebivalstva v Sloveniji leta 2002 temeljijo na svobodni izjavi popisanege. Temu se na vprašanje o veroizpovedi ni bilo treba odgovoriti, če tega ni želel, lahko pa se je opredelil za ateista. Pripadnost veroizpovedi zato označuje le individualen odnos posameznika do vere, ne pa tudi uradno registrirane pripadnosti.

Leta 1991 se je v Sloveniji versko opredelilo 1.503.346 ljudi ali 76,5 % prebivalcev. Daleč najštevilčnejši so bili katoliki (1.403.014), sledili so jim pravoslavni (46.819), muslimani (29.719) in protestanti (19.000). ateistov je bilo 85.485, na vprašanje ni želelo odgovoriti 82.837 popisanih, podatek pa je ostal neznan za 294.318 ljudi. Za pripadnike drugih veroizpovedi se je izreklo malo popisanih, skupaj 0,2 % prebivalstva Slovenije (prav tam).

Graf 1: Prebivalstvo glede na veroizpoved, Slovenija, popis 2002 (Statistični urad Republike Slovenije, 2009)

Tudi ob popisu prebivalstva leta 2002 se je večina prebivalstva (57,8 %) izrekla za pripadnike rimskokatoliške veroizpovedi, tudi v vseh slovenskih pokrajinah. V Sloveniji je bilo tedaj še 2,4 % pripadnikov islamske skupnosti, 2,3 % pripadnikov pravoslavne vere in 0,8 % protestantov (predvsem na Goričkem v Prekmurju), 10,1 % prebivalstva pa se je opredelilo za ateiste. Ostali svoje veroizpovedi niso navedli (prav tam).

2.4 NARODNE MANJŠINE V SLOVENIJI

V Sloveniji imamo dve tradicionalni nacionalni manjšini - madžarsko in italijansko narodno skupnost - ter posebno romsko etnično skupnost.

2.4.1 ROMSKA ETNIČNA SKUPNOST

Tako kot marsikje po svetu, so tudi v Sloveniji Romi ena največjih marginaliziranih skupin prebivalstva. Zelo so odrinjeni na rob družbe in kljub dolgoletni nastanitvi na slovenskem ozemlju, se še vedno s svojo kulturo umikajo od preostale "civilizacije". Veljajo za težko zaposljivo skupino. Ravno tako pa je problem tudi v nizki izobraženosti Romov. Glede na visoko stopnjo brezposelnosti pa prejemajo denarno podporo, ki s strani ostalih prebivalcev Slovenije pogosto vzbudi negativni odziv. Glede na nastanitvene razmere pa bi se jim nedvomno moralo omogočiti dostojne življenjske razmere in z njimi vzpostaviti iskren in razumevajoč kulturni dialog. S potiskanjem na rob družbe ne bo romska problematika v Sloveniji nikoli rešena.

Po ocenah Urada za narodnosti RS v Republiki Sloveniji živi med 7.000 in 10.000 Romov, največ v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju; po podatkih občin v Sloveniji (2004), v katerih so Romi zgodovinsko poseljeni, v njih živi 6.448 pripadnikov romske etične skupnosti; po podatkih centrov za socialno delo iz leta 2003 pa naj bi živelo v Sloveniji 6.264 Romov.

Medtem ko so pravice narodnostnih manjšin zapisane v ustavi, so zaščiteni ukrepi za romsko etično skupnost in njihove pravice urejeni z zakonom oziroma z dvanajstimi področnimi zakoni. Ti zakoni urejajo lokalno samoupravo, financiranje občin, volitve, volilno evidenco; vzgojo, izobraževanje, vrtce, osnovne šole; nadalje medije, knjižničarstvo, javni interes za kulturo ter končno še spodbujanje skladnega regionalnega razvoja in RTV Slovenija (Statistični urad Republike Slovenije, 2009).

Ob popisu prebivalstva leta 2002 se je za pripadnike romske skupnosti v Sloveniji opredelilo 3.246 prebivalcev, 3.834 oseb pa je kot materni jezik navedlo romski jezik. Po podatkih popisa prebivalstva v Sloveniji leta 1991 se je za Rome opredelilo 2.259 prebivalcev, kar je za 30,5 % manj kot ob popisu leta 2002, 2.752 oseb pa je kot materni jezik navedlo romski jezik, kar je za 28,2 % manj kot leta 2002.

Pripadniki romske skupnosti so prebivalstvena skupina, za katero se meni, da je socialno ogrožena predvsem zato, ker so pripadniki brez izobrazbe ali imajo izrazito nizko izobrazbo. Napor Slovenije za izboljšanje položaja Romov bodo dali želene rezultate šele tedaj, ko bodo tudi sami pripadniki romske etične skupnosti pri tem intenzivno sodelovali (prav tam).

3. IZZIVI VEČKULTURNE DRUŽBE

Sodobna družba, še posebej mladi v njej, se zaradi multikulturalnosti vedno bolj sooča s procesi socialne izključenosti, verskimi, etičnimi in narodnostnimi razlikami ter s prednostmi in slabostmi naraščajoče globalizacije (Kompas, 2005).

Ule (2000) opredeli posledice večkulture družbe, ki so diskriminacija, konflikti in nasilje nad različnimi skupinami ljudi; pa naj bo to izraženo vidno vsem, ali pa prikrito. Kljub temu, da smo si različni in so razlike vidne, pa imamo enake potrebe. Ena od teh je potreba posameznika po primerjanju z drugimi. Preko primerjanja si pridobivamo ugodno ali neugodno oceno o nas samih. Samopresoja torej poteka skozi filter primerjave posameznika z drugimi ljudmi, s katerimi je v interakciji in so zanj pomembni.

Pogosteje kot enakopravni pripadniki družbe, so priseljenci, njihovi potomci in pripadniki posameznih etničnih manjšin v družbi obravnavani kot tvorci problemov, kot potencialna grožnja obstoječim kulturnim normam, narodni identiteti in suverenosti države, kot konkurenca na trgu delavne sile, kot posamezniki, katerih lojalnost državi je sumljiva. Ideja, da je integracija dvosmerni proces, ki ne pomeni samo prilagajanja priseljenjskih populacij, temveč tudi aktivno vlogo večinskega naroda ter družbe sprejemnice v smislu sprejemanja priseljencev, pa je še vedno mnogim tuja in nesprejemljiva. V sodobnih družbah je v devetdesetih letih zaznan porast ksenofobije, nestrpnosti in diskriminacije (Baumgartl in Favell, 1995 v Medvešek, 2007).

Naša stališča imajo močan vpliv na to, kakšno predstavo imamo o nas samih oz. kako se te predstave oblikujejo, vplivajo pa tudi na motiviranost za interakcijo in odnos do drugih ljudi. Stališča usmerjajo naše počutje v svetu in obratno, spremembe v socialnem svetu se najprej odražajo v naših stališčih, ki nato vplivajo na spreminjanje naših dejanj ali vedenjskih oblik. Poleg socialne predstave nas kot osebe (našega jaza) pa stališča vplivajo tudi na izoblikovanje

predstav o drugih osebah in raznih sestavinah družbene stvarnosti. Glede na to lahko rečemo, da stališča igrajo centralno vlogo v socialni konstrukciji sveta (Ule, 2000 v Umek, 2010). Takšna negativna stališča (npr. predsodki) do določenih socialnih skupin (migrantov, homoseksualcev...) lahko vodijo do aktivne diskriminacije pripadnikov teh skupin (Umek, 2010).

Poleg orisovanja Slovenije kot multikulture družbe velja posebno pozornost nameniti tudi pojmu medkulturnosti oziroma orisati, kakšni odnosi vladajo v Sloveniji med pripadniki različnih etičnih, rasnih, verskih in drugih skupin ter kakšen je odnos Slovencev do medkulturnega dialoga (Klemenčič in Štremfel, 2011).

Kritiki opozarjajo, da nam je v zadnjih nekaj letih uspelo priti v vsa najpomembnejša mednarodna poročila, v katerih se opozarja na nestrpnost in ksenofobijo (Dragoš, 2006 v Klemenčič in Štremfel, 2011). Tudi empirične raziskave kažejo, da v Sloveniji pojavi ksenofobije ter rasizma niso nobena redkost, še več, pojavljajo se tudi spoznanja o institucionaliziranih oblikah rasizma (Skubic Ermanc 2003, v Klemenčič in Štremfel, 2011). Raziskave so pokazale tudi, da priseljenci svojega položaja v Sloveniji ne zaznavajo kot enakopravnega. Dobršen del jih svojo etično pripadnost občuti kot oviro na poti do popolne integracije (Bešter 2007, v prav tam).

Raziskava kaže, da predsodke, stereotipno delovanje, negativno ocenjevanje učencev neslovenske narodnosti ter razlikovanje učencev po priimku in po zunanosti opaža skoraj tretjina anketiranih učencev (Kobolt 2005, v prav tam).

Dejansko se morata zgoditi dva procesa, priseljenci se morajo prilagoditi življenju v državi sprejemnici, večinski narod pa mora sprejeti priseljence kot enakopravne pripadnike družbe. In kadar se ne prvi in ne drugi proces ne uresničita v doberšni meri, se kaj hitro razvije nestrpnost, etnična distanca, diskriminacija, s tem pa posledično pogoji za oblikovanje neenakih možnosti priseljske populacije (Medvešek, 2007).

3.1 STEREOTIPI

Stereotip je rezultat nujnosti, sklepanje na osnovi omejenih informacij in obenem potreba, da poenostavimo kompleksnost pojavov in dogajanj v svetu ter se izognemo nepovezanosti dejstev. Torej so stereotipi neke vrste predstopnja predsodkov. Naloga stereotipov ni, da bi

povsem ustrezali stvarnosti. Njihova naloga je, da poudarijo tipične in za nas pomembne poteze objektov. Ti pa seveda ne morejo veljati enako za vse objekte (Nastran Ule, 1994).

Ule (2004) meni, da stereotipi in predsodki niso zgolj del psihološkega ustroja ljudi, temveč so globoko zasidrani v razmerjih družbene moči oz. neenakopravnosti, interesov in tudi v diskurzu množičnih medijev. Da bi lahko obstali, morajo temeljiti v utečenih praksah komuniciranja med ljudmi oz. potrebujejo besede, govor, geste ter druge sisteme kodiranja in interpretiranja (v Kuhar, 2008).

Stereotipi pa niso nujno nespremenljivi, togi in rigidni. Njihova sprememba je odvisna od socialnega konteksta. Možnost spreminjanja je na skupinski, ne pa na individualni ravni.

Po raziskavah sodeč, prihaja do pomembnih sprememb stereotipov, kadar pride do realnih sprememb v medskupinskih odnosih. Do sprememb stereotipov lahko pride tudi zaradi pozitivnih medosebnih odnosov med člani različnih skupin (raziskovalci ta fenomen imenujejo »hipoteza stika«). Po navadi pride po srečanjih s pripadniki različnih skupin samo do omejene redukcije stereotipov. Zmanjšajo se stereotipi o konkretnih članih, ki so prišli v medsebojni stik, medtem ko stereotipi o skupini kot celoti ostanejo večinoma nedotaknjeni. Do večjih sprememb stereotipov pride šele, če so člani drugih skupin reprezentativni člani, oz. če so informacije ob stiku dramatično različne od stereotipov (Nastran Ule, 1994).

3.2 PREDSDODKI

S sprejetjem in prevzemanjem nekega predsodka tako rekoč vzpostavimo teroristični sistem v nas samih, ne da bi se tega zavedali. Nemočno podležemo takšnim, iz fantazij in izkustva realnosti pomešanim tvorbam, tj. predsodkom... Zaradi predsodkov, ki zavzamejo posamezne dele realnosti, nenadoma ne zmoremo več razmišljati, reflektirati, se razsodno obnašati, temveč se nam del sveta zazdi sam po sebi jasen, kakor da je nekaj tako in ne drugače. Zdi se nam tako samoumeven, da se o tem že kar ne splača postavljati vprašanj (Mitscherlich, 1999).

Sruk (1995) opredeli predsodke kot neustrezna, nehumana, stereotipna, dogmatična ali kako drugače negativna, pa tudi neutemeljena stališča, prepričanja in sodbe ljudi, bodisi posameznikov bodisi manjših ali večjih skupin. Predsodki so lahko v samem ospredju posameznikove zavesti, svetovnega in družbenega nazora, ali pa političnega prepričanja.

Mitscherlich (1999) meni, da vsakega individua kot družbeno bitje izoblikujejo konstitucionalni dejavniki na eni strani in dejavniki okolja na drugi strani, od najožjih medčloveških odnosov do celotne družbe. V tem razvoju individua se je moral pod vplivi vzgoje sprožiti oziroma organizirati proces "tvorjenja predsodkov", mehanizem, ki vodi k predsodkom in nas napeljuje, da se jih v določenih situacijah poslužujemo.

Glede na mojo temo diplomske naloge pa bi rada izpostavila negativne etnične in rasne predsodke zaradi njihovega negativnega učinka na medosebne in medskupinske odnose.

Negativni etnični predsodki temeljijo na odklanjanju in sovražnosti do pripadnikov posameznih skupin, npr. črncev, Židov, ljudi ne-slovenske narodnosti, žensk, duševno bolnih, bolnikov z Aidsem, homoseksualcev itd. Torej je značilno za predsodke predvsem to, da sodbe, vedenje, argumenti, na katerih temeljijo predsodki, niso preverjeni, niso utemeljeni in da so spremljani z intenzivnimi, največkrat močno sovražnimi emocijami in občutki... Pomembni primer negativnih predsodkov so antisemitizem, rasizem, spolni predsodki, religiozni predsodki, predsodki do drugih narodov in narodnostnih manjšin (Nastran Ule, 1994).

3.2.1 VPLIV PREDSDOKOV NA VEDENJE – DISKRIMINACIJA

Diskriminacija (v izvornem pomenu pomeni ločevanje med različnimi opcijami, pomeni imeti preference do določene izbire, pa naj gre za osebo ali predmet) poteka na osnovi kategorij ali pripadnosti določenim skupinam. Gre za različne osebne okoliščine, ki posameznike in posameznice povezuje v ločeno družbeno skupino. V sodobnem pomenu je diskriminacija praviloma razumljena kot "neprimerno ločevanje", v pravnem smislu pa kot "nedopustno razlikovanje". Dejanje diskriminacije je torej negativno ovrednoteno, čeprav v teoriji (in seveda praksi) poznamo tudi tako imenovano pozitivno diskriminacijo oziroma pozitivne ukrepe, kjer ločevanje določenemu posamezniku ali skupini prinese prednosti (primer je politika aktivnega zaposlovanja, v katero so vključene težko zaposeljive osebe) (Kuhar, 2009).

Sruk (1999) pa diskriminacijo opredeli kot razločevanje, ustvarjanje razločkov, bodisi v korist bodisi v škodo, v dobro ali slabo posameznikov in skupin. Družbenomoralni pomen se nanaša vedno na določene pristranosti in krivice, na omejevanje ali celo odpravo različnih pravic in svoboščin, na različne pojavne oblike zapostavljanja, poniževanja, šikaniranja in izkoriščanje ljudi.

Priročnik o diskriminaciji navaja, da nobena družba ni imuna pred diskriminacijo. Številni ljudje so neenako obravnavani na podlagi svoje rase, barve kože, spola, spolne usmerjenosti, starosti, jezika, vere, zdravstvenega stanja, invalidnosti, izobrazbe, gmotnega stanja, družbenega položaja in drugih osebnih okoliščin. Prikrajšani so za enakopravno priznanje, uživanje in uresničevanje pravic ali enakopravno opredeljevanje dolžnosti na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem in drugih področjih družbenega življenja. Diskriminacija omejuje svobodo ljudi. Omejuje jih pri razvijanju njihovih sposobnosti, pri samouresničevanju. Prispeva k občutkom ponižanosti, prizadetosti in nemoči. S tem pa je prizadeta tudi širša družba; otežkočanje in onemogočanje razvijanja posameznikovih talentov vpliva na produktivnost, konkurenčnost in gospodarstvo. Zaradi diskriminacije se večajo socialne neenakosti, spodkopava se socialna vključenost in solidarnost. Vse to lahko ogrozi politično stabilnost družbe, vodi v nemire, upore in vojne (Kogovšek & Petković, 2007).

Vsakdo lahko postane žrtev diskriminacije, vendar pa osebne okoliščine opredeljujejo posamezne skupine ljudi, ki so v družbah najbolj ranljive. To so tiste skupine, ki so diskriminaciji še posebej izpostavljene in zaradi tega obstaja večja verjetnost, da bodo tudi dejansko postale njene žrtev.

V primeru spola so ženske navadno ranljivejša skupina, vendar to ne pomeni, da moški ne morejo biti diskriminirani na osnovi spola. V primeru starosti so ranljiva skupina starejši ljudje, ki so lahko na primer žrtve socialne izključenosti. Med ranljive skupine pogosto štejemo tudi mlade. Rasa, etnična pripadnost, vera in jezik so osebne okoliščine, ki v ranljivo skupino postavljajo predvsem predstavnice in predstavnike (rasnih, etničnih, verskih, jezikovnih) manjšin znotraj določene družbe. Ranljivo skupino predstavljajo tudi invalidi, ki so lahko diskriminirani zaradi svoje invalidnosti. V ranljive skupine glede spolne usmerjenosti kot osebne okoliščine uvrščamo predvsem lezbijke in geje, pa tudi biseksualce in transseksualce. Gmotno stanje, izobrazba in nezaposlenost so osebne okoliščine, ki so pogosto povezane, tvorijo pa izjemno ranljivo skupino ljudi, ki je pogosto izključena iz procesov odločanja ter dostopa do izobrazbe, dobrin ali storitev, ki so sicer na voljo v družbi. Ranljive skupine lahko na podoben način predstavljajo tudi članstva v sindikatih, političnih strankah ali društvih, pripadnost določenemu družbenemu stanju, družinski status, bolezen, zunanji videz in tako naprej (Kogovšek & Petković, 2007).

4. PRESTOPNIŠTVO MLADIH

Življenjske izkušnje mladih ljudi so se v zadnjem desetletju močno spremenile; spremenila so se družinska in prijateljska razmerja, drugačne so izkušnje v izobraževalnem sistemu, v zaposlitvi in načinu izobraževanja, v prostem času in oblikovanju življenjskih stilov. Del teh sprememb gre gotovo pripisati razmeram, ki presegajo nacionalne državne okvire, kot je npr. prestrukturiranje trga delovne sile z naraščajočimi zahtevami po novi, zelo specializirani, fleksibilni in izobraženi delovni sili in kot so ukrepi socialnih politik, ki domala povsod raztezajo obdobje odvisnosti mladih od njihovih družin. Del sprememb pa še posebej zadeva države v tranziciji, s hitrimi prehodi v tržno ekonomijo in parlamentarni demokratizem. Mladi ljudje najbolj občutijo posledice teh sprememb, ki so se dogodile v relativno kratkem času, zaradi česar postajajo referenčna območja, ki so nekdanj zagotavljala kolikor toliko zanesljive in predvidljive prehode v odraslost, negotova in zamegljena. Iz tega se lahko razvijejo najrazličnejši strahovi in to nedvomno vpliva na njihove življenjske izkušnje, načrte in življenjske stile (Renner, 2000).

Vse več je govora o mladini in krizi, katero utrpijo najbolj ravno mladi, brezposelnosti med njimi, nestabilnosti in negotovosti, ki prevladujeta v današnjem poklicnem in tudi zasebnem življenju. Vse več pa se omenja tudi pojem socialne ranljivosti mladih. Ule (2000) meni, da mladi izgubljajo zaupanje v racionalnost sveta, za katerega se lahko pripravimo s pravo vzgojo in šolanjem. Zato se povečuje stopnja nezaupanja do življenja. Svet vse bolj doživljajo kot sovražen, nepravičen, izkoriščevalski, nasilen, vedno bolj tuj in svet kot tak ogroža oblikovanje občutka življenjske suverenosti posameznika. Mladi so tako rekoč prisiljeni, da si za svojo rabo sproti oblikujejo socialna pravila, usmeritve ali identitete. To pa zahteva dokaj visoko stopnjo refleksivnosti in osebne fleksibilnosti.

Kazniva dejanja, ki jih izvršujejo mladoletniki, pa tudi druge oblike deviantnega vedenja mladih, tvorijo mladoletniško prestopništvo ali mladoletniško delinkvenco (Meško, 1997).

Prestopništvo mladih je širok pojem, v katerega se uvrščajo različna odklonska vedenja otrok in mladostnikov, s katerimi oškodujejo sebe ali druge. Mladoletni prestopniki so osebe, ki kaznivo dejanje ali več le-teh izvršijo ob že dopolnitvi 14 let, ne pa še 18 let (še niso polnoletne osebe).

Brinc (2000) meni, da prestopniško vedenje kaže, da niti družina niti šola ne nudita otrokom ustreznih možnosti za normalen telesni in duševni razvoj. Prestopništvo mladoletnikov je nevarno, ker lahko začetni majhni prestopki oblikujejo nagnjenje za kasnejše nevarnejše prestopništvo, ki pospeši razvoj kriminalne kariere in kriminalnega življenjskega stila. Večina večkratnih povratnikov je začela svojo prestopniško pot pred štirinajstim letom starosti. Ko postane s štirinajstim letom mladoletnik subjekt kaznivega dejanja, je pogosto že prepozno za uspešno prevzgojo, še zlasti, če je bilo zgodnje prestopništvo posledica neustrezne družinske in šolske vzgoje. Na splošno velja prepričanje, da je napoved vedenja tem bolj neugodna, čim bolj zgodaj je nastopilo prestopniško vedenje.

Kazniva dejanja, ki jih izvršujejo mladoletniki, pa tudi druge oblike deviantnega ali, kakor tudi pravimo, negativnega odklonskega vedenja mladih, označujemo kot mladoletniško prestopništvo ali mladoletniško delinkvenco. Izraz mladoletniško prestopništvo ali delinkvenca uporabljamo zato, da bi tako označili pojav, ki je širši od tistega, ki ga označuje izraz kriminaliteta (Bavcon in Šelih, 2003).

Mladoletniki se razlikujejo od polnoletnih storilcev kaznivih dejanj po svojih telesnih, duševnih in socialnih značilnostih. Odločitve mladoletnikov so pogosto nepremišljene, s kaznivim dejanjem želijo doseči korist (motivacijska, instrumentalna kriminaliteta) v procesu njihovega osebnostnega dozorevanja (maturacije) (Brinc, 2000).

Mladoletniki redkeje storijo kazniva dejanja sami kot polnoletne osebe. Sodelovanje v skupini pri izvrševanju kaznivih dejanj bolj ustreza naravi mladostnika (Singer, 1997).

Brinc (2000) pa dodaja, da skupina nudi moč, varnost, prijateljstvo, v njej se izživljajo potrebe po igri in pustolovščini, ob izvršenih dejanjih pa se seveda s kolektivnim odobravanjem osvobaja krivde.

Pri razumevanju prestopništva je potrebno biti pozoren na vzroke za nastanek tovrstnega vedenja. Predvsem pa se moramo zavedati, da je disocialno vedenje otrok in mladostnikov produkt večih različnih dejavnikov, ki pa so med seboj prepleteni. Običajno pa se vzroki skrivajo v osebnostnih značilnostih posameznika ter najpogosteje v posameznikovem okolju (tako širšem kot ožjem).

Dejavniki tveganja niso vedno vzročno in neposredno povezani s samim neustreznim vedenjem. Vendar pa so pri mladoletnih prestopnikih pogosto prisotni in kot v neki očitni zakonitosti, pri kateri ni veliko izjem. V mnogih primerih mladoletniškega prestopništva se

pri enem posamezniku sešteva in povezuje več takih dejavnikov (Tomori, 2000). Najpogosteje se med dejavnike tveganja za odklonsko vedenje otroka oziroma mladostnika uvršča družina, šola, okolje in vrstniki ter individualne posebnosti posameznika.

Mnogo dejavnikov tveganja je med seboj prepletenih in povezanih, zato je izjemno pomembno izpostaviti tiste, ki so neodvisni napovedovalci odklonskega vedenja. Težko je določiti, kateri dejavnik je indikator kriminalnega vedenja in kateri je tisti, zaradi katerega obstaja zgolj možnost, da bo človek postal devianten; tako se lahko vprašamo, ali so na primer alkoholizem, nezaposlenost, brezdelnost, itd. samo simptomi antisocialne osebnosti ali so dejansko vzroki za odklonsko vedenje. Dejavnikov, ki so povzročitelji odklonskega vedenja in dejavnikov, ki niso neposredno povezani z nastankom deviantnosti, nikakor ne smemo zamenjevati, saj bi tako povzročili napačne zaključke in razlage (Farrington, 2001).

Pogosto se torej pojavlja vprašanje, zakaj se nekateri poslužujejo kriminalnih dejanj in postanejo prestopniki, zakaj ravnaajo v nasprotju z družbenimi pravili in ravnaajo protizakonito, drugi pa ne. Na ta vprašanja poskuša odgovarjati mnogo teorij. Te teorije pa so prispevek k temu, kar si strokovnjaki na tem področju želijo – uspešnejše obravnavanje in tudi zmanjševanje prestopništva.

Meško (1997) predstavlja osem kriminoloških teorij o vzrokih prestopniškega vedenja:

1. teorija različnih druženj

Trdi, da se oseba nauči prestopniškega vedenja v druženju s člani družbe, ki kršijo družbeno sprejete in uveljavljene norme. Vzrok za prestopniško vedenje je v interakciji z ljudmi v prestopniških skupinah.

2. teorija pritiska

Poudarja neskladja med cilji in sredstvi za njihovo doseganje. Družba z razglašanjem ciljev pritiska na ljudi, hkrati pa ne nudi dovolj sredstev za doseganje ciljev.

3. teorija družbenega nadzorstva

Trdi, da bi bili vsi ljudje prestopniki, če bi si upali kršiti pravo. Prestopniško vedenje je znamenje, da je nehal delovati nadzor v okolju.

4. teorija etiketiranja

Teorija etiketiranja išče vzroke prestopništva v dejstvih, da socialno okolje prilepi etiketo nekaterim članom družbe.

5. teorija jaza (sebstva)

Govori o tem, ko je Edward L. Wells (1978) preučeval čustvene reakcije in njihov vpliv na prestopniško vedenje posameznika, je ugotovil neskladnosti med samopodobo in nekaterimi samozahtevami (aspiracije, pričakovanja).

6. psihoanalitična teorija Sigmunda Freuda

Trdi, da je temeljno gibalno človeka spolni nagon. Človekov osebni razvoj je v veliki meri tudi rezultat notranje dinamike, nasprotij in konfliktov med posameznimi podstrukturami, idom, egom in superegom.

7. teorija o patološkem iskanju dražljajev

Temelji na domnevi, da daje storitev kaznivega dejanja posamezniku občutek vznemirjenosti in napetosti. Prestopnik ima pretirane potrebe po naraščajočih ali spreminjajočih oblik čutnih vzpodbud in kriminalno vedenje je posledica te "motenosti".

8. teorija o razumskem izboru

Poudarja pričakovano korist od zakonitega vedenja glede na nezakonito vedenje. Možnost odločanja prestopnika igra tukaj veliko vlogo.

Obstaja zelo velika želja, da bi ugotovili, kateri dejavniki vplivajo na razvoj kriminalnega vedenja v poznejšem obdobju. Ob tem večkrat pozabimo, da je možnost napovedi v prihodnost majhna, vendar pa lahko pri že aktivnih prestopnikih odkrijemo dejavnike, ki povzročajo odklonskost. Želja po vnaprejšnjem odkritju dejavnikov tveganja pa se kljub temu ni zmanjšala. Lahko le rečemo, da obstaja velika verjetnost, da bo otrok ali mladostnik, ki kaže več dejavnikov tveganja, v prihodnje verjetneje postal delinkvent, kot pa otrok, pri katerem teh dejavnikov ne zaznavamo v večji meri (Ferrington, 2001).

Starši, ki so v svojem življenju imeli izkušnje s pravosodnim sistemom oz. so se ali se ukvarjajo s kriminalnimi aktivnostmi, imajo navadno tudi delinkventne in antisocialne otroke. Kar 63 % otrok, ki so imeli obsojene očete, je tudi samih postalo obsojencev v poznejšem času.

Podobne rezultate je prikazala Pittsburška študija, ki navaja, da otrok, ki ima obsojenega bodisi očeta, mamo, sestro, brata, babico ali dedka, tudi sam postane prestopnik. Najmočnejši vpliv na otrokovo kasnejšo prestopništvo ima obsojeni oče (Ferrington, 2001).

5. VZGOJNI ZAVODSKI UKREP ODDAJE V PREVZGOJNI DOM

5.1 VZGOJNI UKREPI

V Sloveniji imamo več vzgojnih zavodov, mladinskih domov, stanovanjskih skupin in en prevzgojni dom, ki pod skupnim imenom vzgojne skupine, strmiijo k cilju prispevanja k integraciji otrok in mladostnikov, ki so bili izključeni iz družbe tako zaradi vedenjskih ter socialno-patoloških manifestacij. Ustanove pa se med seboj razlikujejo glede na namembnost, organizacijo, notranjo zgradbo ter določena načela.

74. člen Kazenskega zakonika Republike Slovenije (KZ-1) opredeljuje, kakšne vrste vzgojnih ukrepov poznamo pri nas.

(1) Vzgojni ukrepi so:

- ukor;
- navodila in prepovedi;
- nadzorstvo organa socialnega varstva;
- oddaja v vzgojni zavod;
- oddaja v prevzgojni dom;
- oddaja v zavod za usposabljanje.

(2) Ukori, navodila in prepovedi ali nadzorstvo organa socialnega varstva izreče sodišče mladoletniku, ki ga je potrebno opozoriti na nepravilnosti njegovega ravnanja ter zagotoviti njegovo vzgojo, prevzgojo in pravilen razvoj v njegovem dotedanjem okolju s pomočjo kratkih ali trajnejših ukrepov ob ustreznem strokovnem vodenju.

(3) Oddajo v vzgojni zavod, oddajo v prevzgojni dom ali oddajo v zavod za usposabljanje (zavodski ukrepi) izreče sodišče mladoletniku, pri katerem so potrebni trajnejši vzgojni, prevzgojni ali zdravstveni ukrepi in njegova popolna ali delna izločitev iz dotedanjega okolja. Zavodski ukrepi se uporabijo kot skrajnje sredstvo in smejo trajati v mejah, določenih z zakonom, le toliko časa, kolikor je potrebno, da bo dosežen namen vzgojnih ukrepov.

75. člen Kazenskega zakonika Republike Slovenije (KZ-1) pa opredeljuje temeljna merila pri izbiri vzgojnega ukrepa za mladoletnika:

- upoštevanje mladoletnikove duševne razvitosti in njegovih psihičnih lastnosti;

- mladoletnikova nagnjenja in nagibi, iz katerih je storil kazniva dejanja;
- mladoletnikovo dotedanjo vzgojo, okolje, v katerem biva in razmere v katerih živi;
- mladoletnikova starost;
- teža in narava kaznivega dejanja, ki ga je storil;
- kolikokrat mu je že bil izrečen vzgojni ukrep ali kazen;
- in vse druge okoliščine, ki vplivajo na to, da izreče sodišče tisti ukrep, s katerim bo najboljše dosežen namen vzgojnih ukrepov.

5.2 VZGOJNI UKREP ODDAJE V PREVZGOJNI DOM

Vzgojni program Prevzgojnega doma Radeče ureja Pravilnik o izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v prevzgojni dom ter Hišni red prevzgojnega doma.

Oddaja v prevzgojni dom je zavodski ukrep, s katerim se skuša doseči mladoletnikovo prevzgojo v okvirih zavodskega okolja s pomočjo učinkovitejših prevzgojnih ukrepov (Bavcon in Šelih, 2003).

Mladostnika se napoti v prevzgojni dom v primeru (80. člen, Pravilnik o izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v prevzgojni dom):

- (1) Če so mladoletniku potrebni učinkovitejši prevzgojni ukrepi.
- (2) Pri odločanju o tem, ali naj izreče ta ukrep, upošteva sodišče zlasti naravo in težo storjenega kaznivega dejanja ter okoliščino, ali so bili mladoletniku že prej izrečeni vzgojni ukrepi ali kazni.
- (3) V prevzgojnem domu ostane mladoletnik najmanj eno in največ tri leta. Ko sodišče izreče ta ukrep, ne določi, koliko časa naj traja, temveč odloči o njegovem prenehanju pozneje.

Bavcon in Šelih (2003) opredeljujeta, da je namen vzgojnih ukrepov usmerjen v resocializacijo in prevzgojo mladoletnikov. Pri kaznih za mladoletnike pa je treba upoštevati tudi njihovo specialno in generalno preventivno funkcijo. Namen kazni za mladoletnike je torej tudi ta, da bi z njihovim izrekom in izvršitvijo preprečili mladoletniku, da bi ponovno

storil kaznivo dejanje, in da bi kot oblika grožnje enako delovale tudi na druge možne mladoletne storilce kaznivih dejanj.

Po 73. členu Pravilnika o izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v prevzgojni dom so kazni za mladostnike, ki jih sodišča izrekajo mladostnikom izjemoma, so po svoji naravi sicer kazni, vendar po svojem namenu združujejo značilnosti kazni in vzgojnih ukrepov. Namen kazni za mladostnike je torej enak kot namen vzgojnih ukrepov: zagotovitev vzgoje, prevzgoje in pravega razvoja mladostnika. To se dosega pri kaznih za mladostnike na podobne načine kot pri vzgojnih ukrepih – z varstvom, s pomočjo in z nadzorstvom mladostnikov, s tem, da se strokovno usposablja, in s tem, da se s pomočjo edukativnih ukrepov razvija pri njih osebna odgovornost.

Vzgojni ukrep oddaje mladoletnika v prevzgojni dom je edini vzgojni ukrep, pri katerem zakonik izrecno določa, naj sodišče oceni težo in naravo kaznivega dejanja ter mladostnikovo prejšnje življenje. Ti in drugi podatki o mladostnikovi osebnosti in njegovem okolju so sodišču temelj za presojo, ali so mladostniku potrebni učinkovitejši prevzgojni ukrepi (Bavcon in Šelih, 2003).

5.3 PREVZGOJNI DOM RADEČE

Prevzgojni dom Radeče je edini prevzgojni dom oz. tovrstna institucija v Sloveniji. V njem so zaprti mladoletniki in mladoletnice (zadnjih nekaj let le mladoletniki), ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom. Prevzgojni dom ima kapaciteto 68 oseb. Zavod se nahaja v Radečah, trenutni direktor Zavoda pa je g. Franc Majcen.

Življenje in delo mladostnikov v prevzgojnem domu se odvijata na večih fazah in skozi več nivojev:

- sprejemna faza in sprejemni oddelek,
- matični oddelek,
- oddelek brez drog,
- odprti oddelek,
- posebna vzgojna skupina.

Mladostniki Prevzgojnega doma Radeče organizirano bivajo po vzgojnih skupinah. Nekatere mladostnike, ki se niso sposobni prilagajati delu in življenju po programu vzgojne skupine, se lahko premesti v posebno vzgojno skupino z intenzivnejšim postopkom. Sprejemna skupina je namenjena mladostnikom v času njihovega sprejemnega. Mladostniki so v domu nameščeni po malih skupinah. Vsaka skupina pa ima svojega matičnega vzgojitelja. Vzgojni program vsakega mladostnika je sestavljen in se uresničuje povsem na individualni ravni, tretmanskih delavnicah in interakciji v skupini in skupnem življenju.

Poleg izobraževanja imajo velik pomen tudi aktivnosti mladostnikov, ki omogočijo kvalitetnejše bivanje mladostnikov v domu. Le-te se odvijajo v njihovem prostem času. Sem spadajo razne športne aktivnosti, urejanje domačega parka, likovne dejavnosti, kulturne dejavnosti, računalniški krožek itd.

5.3.1 PREVZGOJNI DOM KOT TOTALNA USTANOVA

Prevzgojni dom kot institucijo uvrščamo med totalne ustanove. Prelič (2007) pravi, da mu že samo dejstvo, da se nahaja na obrobju mesta, daje značaj totalne ustanove.. Še bolj ga poglobi zunanji videz zavoda, saj se življenje odvija v graščini, ki je prepletena s številnimi hodniki in oblikovanimi skupinami, na vseh oknih se nahajajo rešetke. Tudi glavna vrata se zaklepajo, skozi se lahko prehaja samo ob nadzoru pooblaščenih uradnih oseb oz. vzgojiteljev. Ob vstopu v zavod se najprej srečaš z uniformiranimi pravosodnimi policisti ter sistemom pravil, ki se jim ne smeš izogniti. Tudi življenje v zavodu je urejeno s številnimi formalnimi pa tudi neformalnimi pravili, kar vse skupaj krepi totalitarnost.

Totalna ustanova zajema tako rekoč vse vidike posameznikovega življenjskega kroga (delo, zabava, rekreacija itd.); ravno zaradi tega totalnega zajetja se imenujejo totalne. Totalno zajetje simbolizirajo tudi pregrade, ki jih taka ustanova zgradi med seboj in zunanjim svetom. Tovrstne ustanove so fizično oddaljene od ostalega sveta (z zidovi, gozdovi, močvirjem, bodečo žico itd.) (Goffman 1961, v Flaker, 1988).

Goffman (1961) ravno tako poudarja, da se v totalni instituciji vsi vidiki življenja odvijajo na istem kraju in pod isto oblastjo, da se vsaka faza dnevne aktivnosti odvija vpricho velikega števila drugih ljudi, ki so enako obravnavani in od katerih se zahteva, da delajo isto stvar kot drugi. Prav tako za vse dejavnosti obstaja urnik, ki je vsiljen od zgoraj s sistemom eksplicitnih formalnih pravil in telesom uradnikov. Tako različne vsiljene dejavnosti sestavljajo enotni racionalni načrt z namenom, da se zadovolji uradni cilj ustanove (prav tam).

Bivanje v totalni ustanovi povzroča tudi različne oblike trpljenja (Zebec Koren, 1992), ki so:

- *Trpljenje (bolečina) zaradi odvzema prostosti*: osebno gibanje posameznikov je omejeno, posamezniki, ki trpijo zaradi odvzema prostosti so odtrgani od družine, sorodnikov in prijateljev. Posledica tega je izguba emocionalnih odnosov, osamljenost in dolgočasje.
- *Prikrajšanost za dobrine in usluge*: minimalne potrebe so v zaporu zagotovljene, vendar standardi določenega števila kalorij na dan, določenih ur rekreacije itd., zgrešijo svoj namen zaradi standardizacije.
- *Prikrajšanost za heteroseksualne odnose*: s prikrajšanjem za heteroseksualne odnose se ruši status ženske in moškega. Ločitev od drugega spola, ki s svojo drugačnostjo šele reflektira nikogaršnji lastni spol in nam omogoča samoidentifikacijo, je resna grožnja za posameznikovo ohranitev lastne podobe o sebi (tudi) kot seksualnega bitja.
- *Prikrajšanost za avtonomijo*: posameznik je reduciran na telo, ki ga je potrebno podrobno kontrolirati v njegovem obnašanju.
- *Prikrajšanost za varnost*: posameznik je postavljen v intimen položaj z ostalimi člani v totalni instituciji, ki imajo (vsaj nekateri) dolgo zgodovino nasilja in agresivnega obnašanja.

Prevzgojni dom Radeče je torej totalna ustanova, kamor so nameščeni delinkventni mladostniki, katerim je izrečen vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom.

V empiričnem delu, ki sledi, je raziskava, ki temelji na intervjujih s šestimi mladostniki prevzgojnega doma, ki opisujejo njihovo doživljanje večkulturnosti (in njenih posledic) znotraj ustanove.

III. EMPIRIČNI DEL

6. OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

Večkulturnost znotraj Slovenije ali Evropskega prostora je dandanes še kako aktualna tema. Sama pa sem se odločila, da večkulturnost raziščem znotraj zaprte institucije. Torej, z diplomsko nalogo želim predstaviti, kako se pojav večkulturnosti odraža pri mladostnikih v Prevzgojnem domu Radeče. Pojem večkulturnosti bom povezala tudi s predsodki in diskriminacijo med njimi ter samim doživljanjem posameznikov kot pripadnikov ne-večinske kulture v Sloveniji/Prevzgojnem domu Radeče (druga veroizpoved, pripadnost etnični manjšini znotraj Slovenije, priseljenci iz tujih držav, itd.).

Uporabila bom kvalitativni pristop z namenom bolj poglobljenega in senzibilnega ugotavljanja in razumevanja pojava večkulturnosti, razlikovanj in izražanja predsodkov med mladostniki Prevzgojnega doma Radeče.

V času opravljanja raziskave – intervjuvanja mladostnikov (od 23.05.2013 do 18.06.2013) v Prevzgojnem domu Radeče, je bilo zaprtih 25 mladostnikov v starosti od 16 do 21 let, razdeljeni so bili v tri skupine, vsak pri svojem matičnem vzgojitelju. Mladostniki so prihajali iz različnih kulturnih okolij in pripadali različnim etničnim skupinam.

Tabela 3.1: Sestava pripadnikov kulturnih skupin med mladostniki Prevzgojnega doma Radeče od 23.05.2013 do 18.06.2013¹

pripadniki večinski kulturi	Slovenci (njihovi starši Slovenci)	15	15
pripadniki ne-večinski kulturi	slovenski avtohtoni Romi	5	10
	albanski priseljeni Romi	1	
	priseljenci iz druge države	2	
	"druga generacija" (potomci priseljencev iz drugih držav bivše Jugoslavije)	2	

¹ Podatki pridobljeni s strani Prevzgojnega doma Radeče.

Pet mladostnikov je bilo pripadnikov slovenske avtohtone romske skupnosti, eden mladostnik je bil albanski priseljeni Rom, dva izmed mladostnikov sta bila priseljence iz drugih držav, dva pa sta bila pripadnika t.i. "druge generacije" – to so potomci priseljencev iz drugih držav nekdanje Jugoslavije, ki živijo v Sloveniji. Od vseh petindvajsetih zaprtih mladostnikov, je petnajst pripadnikov večinske slovenske kulture, deset mladostnikov pa pripadnikov ne-večinskih kulturnih skupin.

7. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

- Kolikšna je prisotnost predsodkov in diskriminacije med mladostniki Prevzgojnega doma Radeče glede na pripadnost različnim (manjšinskim) kulturam?
- Na kakšen način se predsodki in diskriminacija med njimi izražajo?
- Ali pripadnost drugi kulturi mladostnikov vpliva tudi na odnos zaposlenih do zaprtih mladostnikov?
- Ali so med mladostniki prisotni negativni stereotipi o pripadnikih drugih kultur?
- Kakšen je pogled oz. odnos mladostnikov drugih kultur do mladostnikov, ki so pripadniki večinske kulture?
- Ali obstaja kakšna povezava pri obravnavi različnih sistemov (pravosodje, sodišče,...) glede na mladostnikovo pripadnost drugi kulturi?
- Ali je pripadnost drugi (ne večinski) kulturi po mnenju mladostnikov na poseben način prepletena s kriminalno kariero?

8. METODOLOGIJA

8.1 VZOREC

Nabor raziskovanih oseb tvorijo mladostniki Prevzgojnega doma Radeče – šest trenutno zaprtih mladostnikov (v obdobju od 23.05.2013 do 18.06.2013 – v času opravljanja raziskave).

Izbor vzorca ni naključen, saj sem k intervjuju povabila mladostnike, ki prihajajo iz različnih kulturnih ozadij – pripadnik druge veroizpovedi kot je večinska v Sloveniji (musliman), priseljenc iz druge države (priseljenc iz Kosova, ki je pripadnik albanske etnične skupine) in pripadnike etične manjšine znotraj Slovenije (Romi – avtohtoni slovenski Romi in Rom, ki izhaja iz Kosovske Mitrovice).

Želela sem opraviti intervjuje z vsaj enim pripadnikom iz vsake skupine ne-večinske kulture mladostnikov prevzgojenega doma, vendar nisem mogla opraviti intervjuja s pripadnikom t.i. "II. generacije" – potomcem priseljencev iz drugih držav bivše Jugoslavije. V tem času sta bila dva mladostnika pripadnika te kulture, vendar je bil eden ravno na begu, drugi pa je bil zaradi neprimerne vedenja odmaknjen v izolacijo in ni pristal na opravljanje intervjuja. Intervjuvala sem torej šest od desetih mladostnikov, pripadnikov različnih ne-večinskih kultur znotraj Prevzgojnega doma Radeče.

Tabela 3.2: Vzorec šestih intervjuvanih mladostnikov v primerjavi z ostalimi mladostniki zavoda, pripadniki ne-večinske kulture znotraj Prevzgojnega doma Radeče

ne-večinska kultura	št. intervjuvanih mladostnikov	št. trenutno zaprtih mladostnikov
slovenski avtohtoni Romi	3	5
albanski priseljeni Romi	1	1
priseljenci iz drugih držav	2	2
pripadniki II. generacije	0	2
skupaj	6	10

8.2 PRIPOMOČKI

Pri empiričnem raziskovanju sem podatke pridobila s pomočjo nestandardiziranega polstrukturiranega intervjuja, katerega sem na podlagi literature in raziskovalnega interesa oblikovala sama. Enak intervju sem uporabila pri celi enoti raziskovanja – vseh šestih intervjuvancih. Intervju sestoji iz vprašanj odprtega tipa. Glede na potek in smer pogovora pa sem nato prilagodila podvprašanja in usmerjala nadaljnji pogovor.

8.3 POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV

Direktor Prevzgojnega doma Radeče, g. Franc Majcen je odobril mojo prošnjo za pisanje diplomske naloge v prevzgojnem domu. Od novembra 2012 do junija 2013 sem v domu opravljala volontersko delo, zato ni bilo težav pri vzpostavitvi stika z željenimi sogovorniki. Nabora oseb, ki je zajemal 6 oseb – zaprtih mladostnikov, nisem naredila naključno. Izbrane posameznike sem nato vprašala, če so pripravljeni sodelovati pri raziskavi in jim prav tako predhodno razložila, o čem bo tekel pogovor. Želela sem intervjuvati vsaj enega izmed pripadnikov različnih ne-večinskih kultur mladostnikov znotraj zavoda. Z mladostniki sem se tekom dela v prevzgojnem domu zelo dobro razumela in glede sodelovanja intervjuvancev nimam pripomb, saj so bili skoraj vsi pripravljeni sodelovati. Pridobljene podatke sem kasneje obdelala z metodo kvalitativne analize.

Pilotski intervju sem opravila 23.05.2013 z mladostnikom, pripadnikom romske skupnosti. Intervjuji z vsemi ostalimi mladostniki pa so bili opravljeni od 27.05.2013 – 18.06.2013.

9. REZULTATI

Imena vseh intervjuvanih so zaradi varstva osebnih podatkov in spoštovanja zasebnosti zaprtih mladostnikov Prevzgojnega doma Radeče spremenjena. Vsakemu intervjuvanemu sem pripisala sorodno ime njegovemu izvirnemu.

9.1 INTERVJU 1

Simon

Simon je star 19 let. Prihaja iz Semiča in je pripadnik romske skupnosti. Simonova slovenščina ni najboljša, zato so bili odgovori nekoliko bolj skopi in več vprašanj sprva ni razumel. Ko sem mu vprašanja ponovila nekoliko drugače, lažje razumljivo, je razumel in odgovoril. K intervjuju je najprej pristopil nekoliko skeptično, saj je rekel, da "on to ne zna". Kasneje, z dodatno obrazložitvijo obravnavanih vsebin, ni imel večjih problemov. Intervju sva opravila 23.05.2013 v Prevzgojnem domu Radeče, kar je bil tudi pilotski preizkus intervjuja.

9.1.1 KODIRANJE

kode 3. reda	kode 2. reda	kode 1. reda
JAZ – JAZ	opis in samopredstavitvev	- Rom iz Semiča - star 19 let - punca in otrok - živijo pri njegovem očetu
	samoopredelitev	- Rom
	kulturne razlike	- civili boljši od Romov - civili ne kradejo toliko kot Romi - Romi imajo radi glasbo, ples, petje - prava Romkinja mora znati dobro plesati
JAZ – DRUGI	razlikovanje med mladostniki v zavodu	- počuti drugačnega - večkrat odpor s strani somladoletnikov - izločitev iz družbe - žaljivke - opravljanje dela namesto drugih - klicali "Cigo" ali "Cigan" - zaznamovan že od samega prihoda - družijo se samo Romi skupaj

	diskriminacija s strani zaposlenih v zavodu	- nekajkrat s strani pravosodnih policistov ("Cigan") - delovni inštruktor ga ima rad - ne s strani vzgojne službe
	stereotipi s strani somladoletnikov v zavodu	- izven zavoda bi Rome pretepli - Romi so problematični, kradejo - ne skrbijo za higieno in so umazani - ne marajo Romov
	moji stereotipi do ostalih kultur	- Slovencev se izogiba - z nekaterimi Bosanci se razume
	diskriminacija s strani sistema	- predsodki s strani sodnice - avtomatsko diskriminiran, ker je Rom
	povezava med pripadnostjo romski kulturi in kriminalno kariero	- velik vpliv - romska družba - vsi kradejo, da se preživijo - kraje nekaj običajnega, normalnega za njih

9.1.2 ANALIZA INTERVJUJA

Simon je star 19 let in živi v Semiču, v Beli krajini. Živi v očetovi hiši s svojo partnerko in otrokom. Opredeljuje se kot pripadnik romske etnične manjšine v Sloveniji.

Ob primerjanju slovenske kulture z romsko poudari, da so "civilni" boljši ljudje od Romov. Da se sicer tudi nekaj "civilnega prebivalstva" ukvarja s kaznivimi dejanji, vendar neprimerljivo manj kot Romi. Romsko kulturo opisuje kot živahno, saj Romom izjemno veliko pomeni glasba, ples in petje. Trdi celo, da "vsaka prava Romkinja mora znati dobro plesati in s plesom osvojiti svojega moškega".

V intervjuju Simon priznava, da se počuti drugačnega od večine somladoletnikov prevzgojnega doma. Velikokrat sliši žaljivke na svoj račun in na splošno na račun Romov. Meni, da so najmanj priljubljena populacija znotraj zavoda. Zmerjajo jih in jim pripisujejo slabo higieno in neprijeten vonj. Večkrat je moral samo zaradi tega, ker je bil edini Rom v skupini s Slovenci, pospravljati namesto njih, kaj drugega opraviti ali prevzeti nase njihovo odgovornost za kakšno dejanje. Ves čas so ga tudi klicali "Cigan", kar se mu sicer ne zdi sporno, saj se tako kličejo tudi Romi med seboj, vendar je v tem primeru čutil negativni in poniževalni prizvok besede. Meni, da je bil kot Rom zaznamovan že ob prihodu v zavod, saj so že na videz ugotovili, da pripada romski populaciji in je bil diskriminiran že v prvem trenutku. Tako se v zavodu družijo le z ostalimi Romi, ki so ravno tako izključeni iz večinske družbe.

Večjih slabih izkušenj glede negativnega odnosa s strani zaposlenih v prevzgojnem domu ni imel. Nekajkrat mu je kakšen pravosodni policist rekel Cigan, ne Rom. Zelo je navezan na svojega delavnega inštruktorja, za katerega pravi, da je dober človek, za Simona skrbi in mu veliko pomeni. Večkrat mu reče: "*Cigani niste slabi, samo več bi moral delat, pa ne bi toliko na neumnosti mislil in bi se vse poštimal...*". Za njega pravi, da tudi, če mu reče Cigan, ve da ga ne žali in ne misli slabo. Tudi z vzgojno službo ni imel nikoli slabih tovrstnih izkušenj, potarna le, da ga včasih "kregajo", če ne posluša.

Priznava, da v osnovni šoli ni bil veliko prisoten. Če se je udeležil pouka, pa je poslušal in nikoli ugovarjal ter nasprotoval naročenemu oz. povedanemu. Večkrat jih je tudi slišal, zakaj je tolikokrat odsoten in v primeru, ko ni znal, česar bi se moral naučiti. Pravi, da je bil večkrat diskriminiran s strani sošolcev, ki so vsi vedeli, da je Rom in da se od njih razlikuje.

Simon je prepričan, da je romska kultura najmanj zaželjena kultura v Sloveniji. Tudi med mladostniki v prevzgojnem domu, so Romi najbolj izobčena manjšina. Družijo se le med seboj in se največkrat izogibajo ostalim somladoletnikom. Prisiljeni so biti v stiku z ostalimi, če so v mešani skupini z ne-Romi, ali ob organiziranih aktivnostih (šola, delo). Mladostniki, pripadniki večinske kulture v zavodu, Rome gledajo z viška, jih imajo za higiensko neurejene in manj vredne ljudi. Z Romi ne želijo imeti opravka, saj so problematični in jim ni moč zaupati. Simon pravi: "*Če nas bi dobili zuni, bi nas pretepli!*". Tako misli vsaj za veliko večino somladoletnikov.

Sam pravi, da če vidi več mladoletnikov, ki so pripadniki večinske kulture na enem mestu, potem se jim raje izogne. Pravi, da po navadi, ko jih je več skupaj z žaljivkami spodbujajo eden drugega k žaljenju in poniževanju Romov, ko pa je nekdo od njih sam, pa se večkrat zgodi, da se povsem normalno pogovarja s somladoletnikom Romom in se do njega obnaša povsem korektno.

Glede obravnave različnih sistemov glede na njegovo kulturno pripadnost je precej kritičen, saj trdi, da je bil na sodišču obravnavan drugače, kot bi bil morebiti nekdo, ki ni Rom, a bi imel na grbi enaka kazniva dejanja. Prepričan je, da že npr. sodnica vidi, da je Rom, bolj kritično gleda na vsa njegova dejanja in je usmerjena k strožji kazni. Kot pravi: "*...že ko me sodnica vidi, da sem Rom, si misli, da sem slab.*". Tako bi nedvomno povprečnemu slovenskemu državljanu zagotovo prisodila manjšo oz. milejšo kazen za enako dejanja, kot pa Romu.

Simon meni, da obstaja med njegovo pripadnostjo romski kulturi in njegovimi dosedanjimi izkušnjami s pravosodnim sistemom zelo velika povezava. Pojasnjuje, da je pri njih ukvarjanje s kriminalom nekaj povsem normalnega, da kradejo tako starši, otroci, kot stari starši. Kradejo skoraj vsi Romi in krade se, da se preživi. Kot pravi, v Beli krajini še za "civile" ni služb, kaj šele za Rome. Zato se krade, da se s tem preživi. Pravi, da to tako pač je pri njih.

9.2 INTERVJU 2

Burim

Burim je star 17 let. Po etnični pripadnosti je Albanec (pripadnik albanske etnične skupine na ozemlju Kosova), otroštvo je preživel na Kosovu. V Slovenijo se je preselil pri desetih letih. Po veroizpovedi je musliman. Na intervju je pristal brez pomislekov. Intervju sva opravila 27.05.2013 v Prevzgojnem domu Radeče. Intervjuvanec je dajal skope odgovore, vendar se je po zastavljenih podvprašanjih razgovoril. Vzdušje med intervjujem je bilo sproščeno, mladostnik se je velikokrat tudi smejal. Sama ga smatram kot polnega življenja, zgovornega in dobrovoljnega mladostnika.

9.2.1 KODIRANJE

kode 3. reda	kode 2. reda	kode 1. reda
JAZ – JAZ	opis	- iz Kosova - pripadnik albanske etnične skupine - star 17 let - v Slovenijo pri desetih letih - musliman
	samopredstavitev	- hiperaktiven - najtežje biti zaprt - moti ga pasivnost zaprtih somladoletnikov
	samoopredelitev	- Albanec s Kosova - musliman - se ne poistoveti s slovensko kulturo
	kulturne razlike	- razlikuje od slovenske - higienske razlike - Slovenija čistejša - Slovenci kulturnejši - na Kosovem manj denarja

		- na Kosovem slabše življenjske in delovne razmere
JAZ – DRUGI	razlikovanje med mladostniki v zavodu	- vsi različni med seboj - razlik se je navadil - vsak prihaja z drugje - redko kdo "pravi Slovenec" - odkar prišel v Slovenijo je "drugačen" - drugačnosti se je navadil - kakšna žaljivka sem ter tja - večkrat bil užaljen ob prihodu v Slovenijo, kot sedaj
	diskriminacija s strani zaposlenih v zavodu	- predhodne težave v zavodu Logatec - niti ne
	stereotipi s strani somladoletnikov v zavodu	- Albanci majhni, suhi, drobni - vizualna predstava - slabo znanje o njihovi kulturi
	moji stereotipi do ostalih kultur	- do vseh enak - Romi totalno nekulturni - v zavodu prisiljen družiti se z Romi, zunaj se ne bi - Romi ne skrbijo za čistočo, so malomarni
	diskriminacija s strani sistema	- drugačno obravnavanje sodnice na sodišču - drugačno obravnavanje v šoli
	jezikovne razlike	- hitro naučil slovenskega jezika - doma govorijo njihov jezik - opazke glede jezika
	povezava med priseljenostjo in kriminalno kariero	- ni povezave - največji problem družba - večinoma starejša družba različnih kulturnih izvorov
	želje za prihodnost	- o tem ne razmišlja - določena kriminalna dejanja - pričakuje zapor

9.2.2 ANALIZA INTERVJUJA

Burim se opisuje kot hiperaktivnega 17-letnika. Je pripadnik albanske etnične skupine na Kosovu, kjer je preživel otroštvo. Njegov oče je živel in delal v Sloveniji kot fizični delavec. Za očetom se je v Slovenijo preselila tudi celotna družina – ko je imel Burim deset let. Jezika se je zelo hitro naučil. Že takoj je začel trenirati nogomet, ki mu je zelo pri srcu še danes. Ker se opisuje kot hiperaktivnega mladostnika, ki je zelo težko pri miru, najbolj obsoja pasivnost somladoletnikov v zavodu. Pravi, da mu je najtežje biti zaprt, omejen z zidovi. Po veroizpovedi je musliman. Sam pravi, da veruje v Alaha, vendar se večina zakonov njihove

vere ne drži (prepoved uživanja svinjine, pitja alkohola, redna molitev). Se prepričljivo opredeljuje za Albanca (po njegovih besedah "Šiptar"), nikakor se ne poistoveti s slovensko kulturo. Zaveda se, da je drugačen, ker je priseljenc in da se tako počuti že od samega prihoda v državo. Pravi, da se kulturi med seboj zelo razlikujeta. Sam opaža veliki razliki med samo čistočo in urejenostjo okolja – mesta, ulice, podeželje. V Sloveniji se mu zdijo življenjske razmere in priložnosti za delo veliko boljše kakor na Kosovu. Slovence opisuje kot bolj kulturne ljudi. Na Kosovu pa je tudi občutno manj denarja in priložnosti za zaslužek letnega.

Pravi, da se razlikovanja med mladostniki v zavodu ne občuti. Vsi so si različni in večina je pripadnikov različnih manjšin oz. nevečinskih kultur, le nekaj fantov je "pravih Slovencev". Razlik med somladoletniki se je navadil, ravno tako se je že po prihodu s Kosova v Slovenijo privadil, da je drugačen od večine, zato se ne ozira več na kakršne koli primerjave, itd... Sem ter tja pa sliši kakšno žaljivko. Večkrat je bil užaljen v šoli, v prvih letih bivanja v Sloveniji. Sedaj ga to več ne gane in se ne ozira več na pripombe.

Trdi, da z delavci zavoda (tako s pravosodnimi policisti, delovnimi inštruktorji, kot vzgojnimi delavci) glede kakršne koli diskriminacije nima problemov. Ima pa zelo slabo izkušnjo z delavcem Zavoda za vzgojo in izobraževanje Logatec, kjer je bil nastanjen pred prihodom v Prevzgojni dom Radeče. Nekega dne je ob malici delavca vprašal, zakaj poleg bureka ne dobijo še jogurta. Delavec pa mu je odgovoril: "*Pejt ti v svojo Šiptarijo pa tm jej kar hočeš...*". Počutil se je zelo ponižanega in jeznega. V prevzgojnem domu tovrstnih izkušenj še ni imel.

Večjih težav z diskriminacijo s strani somladoletnikov nima. Njihovi stereotipi o Albancih so bolj vizualne narave. Smatrajo jih kot majhne, suhe in drobne. Burim pa meni, da njegove kulture ne poznajo dobro.

Burim pravi, da je do vseh somladoletnikov enak. Zaveda se, da so si vsi različni in da vsak prihaja iz nekega drugega okolja. Vseeno se najmanj prijetno počuti z Romi. Glede na to, da ima zelo rad red in higieno, ga predvsem moti njihova nehigiena in nered, ki ga puščajo za sabo. Vendar pravi, da je v zavodu prisiljen živeti z njimi, zunaj pa se nedvomno ne bi. Ravno tako Rome opisuje kot nekulturne ljudi.

Kar nekaj težav pa je že imel zaradi diskriminacije s strani sistema. Najbolj mu je v spominu ostala prigoda s sodišča, ko je sodnica njegovemu polnoletnemu pajdašu s popolnoma

enakimi kaznivimi dejanji prisodila pogojno kazen, njemu pa dodelila ukrep oddaje v prevzgojni dom. To se mu je zdelo totalno krivično in prepričan je, da če bi bil tudi sam Slovenec, kot njegov prijatelj, bi jo tudi sam odnesel bolje. Poleg tega pa potoži tudi glede šole. V osnovni šoli, sploh takoj po tem ko so se z družino preselili s Kosova, je imel veliko problemov v razredu. Poleg zbadanja sošolcev, je imel probleme z učiteljico, ki se ni trudila za njegov uspeh. Kot pravi, je že kmalu obupala nad njim in mu dajala vedeti, da bi bil kakršen koli trud vložen vanj, zaman. S sošolcem, ki mu ravno tako ni šlo ravno najbolje v šoli, se je zelo veliko ukvarjala in mu vedno nudila pomoč, njemu pa ni bila na voljo in se zanj ni prav nič potrudila. Tako je tudi sam obupal in ostal brez motivacije za delo in učenje. Kasneje je na srečo začel trenirati nogomet. Tako je na igrišču cele popoldneve preživel s fanti in se tam naučil govoriti slovensko. Tega doma ni imel na voljo, saj so se doma pogovarjali v svojem jeziku... Njegova sestra pa ni hodila na nobene aktivnosti in se cele popoldneve zadrževala doma, tako da se je tekoče govoriti slovensko naučila mnogo kasneje kot Burim.

Doma se še vedno pogovarjajo v svojem jeziku, čeprav vsi govorijo tudi tekoče slovensko. Pravi, da večjih problemov glede jezika nima, le včasih sliši kakšno opazko, ko se s prijatelji, ravno tako priseljenci, pogovarjajo v svojem jeziku in jih kdo sliši na cesti, v baru, itd...

Dejstva, da je pripadnik drugega kulturnega okolja s svojimi izkušnjami s pravosodnim sistemom ne povezuje. Meni, da to nima veze z njegovimi kriminalnimi dejanji. Po njegovem mnenju je največji vpliv družba, s katero vedno skupaj izvajajo prekrške in tovrstna dejanja. Njegova družba je predvsem starejša in sestoji iz pripadnikov različnih kulturnih ozadij, predvsem priseljencev iz držav bivše Jugoslavije.

Njegovi cilji in želje za prihodnost niso ravno jasni. Pravi, da o tem ne razmišlja. Po vsej verjetnosti bo določene kriminalne aktivnosti opustil, saj noče imeti več težav s policijo, itd. Določena kriminalna dejanja pa bo še vedno izvajal, saj je prepričan, da so bolj varna in ga bodo težje dobili pri izvajanju le-teh. Meni, da njegova pot po zaporih ni končana in da je velika verjetnost, da bo zopet zaprt. Hkrati pa se tudi zaveda, da si lahko svojo prihodnost izoblikuje sam...

9.3 INTERVJU 3

Amar

Amar je Rom, ki prihaja iz Maribora. Njihova kultura pa se močno razlikuje od avtohtonih slovenskih Romov, s katerimi imajo čisto drug jezik in različno kulturo. Priseljeni so iz Kosovske Mitrovice in so muslimanski Romi. Amar je torej priseljeni muslimanski Rom. Star je 16 let in v Mariboru živi že celo življenje. Je nekoliko sramežljiv in precej olikan mladostnik, ki je na intervju pristal brez pomislekov. V velikih odgovorih je navajal tudi primere, kar je intervju popestrilo in boljše orisalo pripovedovanje. Intervju je potekal sproščeno. Opravila sva ga 03.06.2013 v Prevzgojnem domu Radeče.

9.3.1 KODIRANJE

kode 3. reda	kode 2. reda	kode 1. reda
JAZ – JAZ	opis in samopredstavitvev	- iz Maribora - star 16 let - včasih treniral nogomet - zamenjal družbo, nehal trenirati in začel kriminalno kariero - to obžaluje
	samoopredelitev	- musliman - albanski Rom
	kulturne razlike	- razlikujejo jo od slovenskih Romov - drug jezik, kultura, veroizpoved - drug izvor
JAZ – DRUGI	razlikovanje med mladostniki v zavodu	- ni imel problemov - kličejo "Cigo", vendar ne kot žalitev
	diskriminacija s strani zaposlenih v zavodu	- nima tovrstnih slabih izkušenj
	stereotipi s strani somladoletnikov v zavodu	- ne poznajo dobro kulture - enim všeč, drugim ne - nekatere zanima njihova vera - nekateri imajo odklonilni odnos
	moji stereotipi do ostalih kultur	- vsi enaki pod kožo - brezpotrebno ločevanje - kakršni drugi do njega, on do njih
	diskriminacija s strani sistema	- na sodišču obravnavan enakovredno - neprijetno v šoli, ker je bil edini musliman - slabe izkušnje s policisti - diskriminirali mariborske Rome

	povezava med pripadnostjo romski kulturi na kriminalno kariero	<ul style="list-style-type: none"> - kultura k temu ne vpliva - največji vpliv ima posameznikova družba - doma kritični in obsojajoči glede kriminala
--	--	--

9.3.2 ANALIZA INTERVJUJA

Amar je 16-letni Mariborčan. Njegova velika ljubezen je nogomet, katerega je treniral kar nekaj let in v katerem je bil zelo uspešen. Na žalost je nekaj let nazaj zamenjal družbo, ki pa nanj ni ravno najbolje vplivala, saj so bili to fantje, ki so se ukvarjali s kaznivimi dejanji. Tako je tudi sam spremenil način življenja, opustil nogomet in pričel svojo kriminalno kariero. Danes mu je zaradi tega zelo žal.

Amar pripada etnični manjšini Romov, ki izhajajo oz. so priseljeni iz Kosovske Mitrovice in se tako precej razlikujejo od avtohtonih slovenskih Romov, s katerimi se razlikujejo tako v izvoru, v jeziku, veroizpovedi, kot v sami kulturi. Tako romščine, ki jo uporabljajo npr. dolenjski Romi, ne razume in se z njimi v njihovem jeziku ne more sporazumevati. Ravno tako slovenski Romi niso muslimani, medtem ko priseljeni Romi so. Tudi Amar veruje v Alaha, kateremu se redno klanja, k njemu moli in spoštuje pravila, ki jih postavlja muslimanska vera. Amarjev oče je neke vrste verski učitelj, ki mlajše Rome, pripadnike njihovi kulturi, poučuje o muslimanski veri, jih uči molitev, klanjanja in arabskega jezika, v katerem so muslimanski pregovori in molitve...

Pravi, da se od ostalih somladoletnikov v Prevzgojnem domu Radeče, ne počuti drugačnega in da se pač vsi med seboj razlikujejo. Tudi večjih problemov zaradi same kulturne pripadnosti v zavodu ni imel. Pravi, da ga nekateri fantje kličejo "Cigo", ampak ga to ne prizadene, saj je tega navajen, ker so ga tudi zunaj nekateri prijatelji, sošolci, soigralci ne-Romi klicali tako. Tega ne jemlje kot žalitev, zgolj kot vzdevek.

Tudi s strani zaposlenih znotraj zavoda, ni bil nikoli deležen žalitev, poniževanja ali diskriminiranja. Nikoli ni imel občutek, da nanj kdorkoli gleda z drugačnimi očmi zgolj zaradi njegove veroizpovedi ali zato, ker je Rom.

Glede svojega kulturnega ozadja meni, da nekatere somladoletnike morda moti, da ni Slovenec, nekatere morda ne. Žal mu je, ker marsikdo njih oz. njihove kulture ne pozna. Ne poznajo njihovih navad, njihove tradicionalne kuhinje, verskih običajev, itd. Je pa že večkrat naletel na neodobranje glede verskega udejstvovanja, natančneje klanjanja, saj se nekaterim

mladostnikom to zdi nekaj nesmiselnega. Ravno tako ne razumejo pomena ramadana, muslimanskega postnega meseca...

Glede drugačnosti ima zelo odprt pogled. Meni, da smo pod kožo vsi enaki in enostavno ne vidi smisla v razlikovanju glede na kulturno pripadnost. Ravno tako se mu nesmiselno zdi ločevanje na Slovence in Rome, itd... Sam je prepričan, da če je posameznik korekten do njega, se bo tudi on obnašal korektno do tega posameznika. Drži se načela, da dobro vrača z dobrim. In če mu je nekdo v redu po osebnosti, mu nikakor ni pomembno, kdo je oz. kam spada...

Zanimivo izkušnjo ima iz sodišča. Amar in še dva mladoletnika so bili obravnavani za kazniva dejanja storjena v sotorilstvu. Le on pa je bil Rom, ostala dva mladostnika sta bila Slovenca. Vsi trije so dobili enako kazen, brez izjeme. V spominu pa mu je ostalo to, da ga je sodnica vprašala, če je glede na to, da je mariborski Rom, tudi musliman. Ko je pritrdil sta odprla pogovor na to temo. Nato ga je vprašala tudi ali zna kaj arabskega jezika. Amar ji je povedal nek pregovor in kratko molitev v arabščini. Sodnica je bila zelo navdušena in pozitivno presenečena nad njim. Pohvalila ga je in mu svetovala, da živi po svojih načelih in spoštuje svojo vero. To prigodo ima v lepem spominu. Je pa imel več problemov s policijo. Pojasni, da mariborski policisti ne prenesejo Romov, da so do njih zelo žaljivi in diskriminatorni. Pravi, da je dovolj, da si le za odtenek temnejše polti, pa te že imajo na piki... V šoli s pripadnostjo svoji kulturi težav ni imel, saj so ga tako sošolci kot učitelji sprejeli takšnega kot je. Le nekoliko neprijetno mu je bilo, da je bil eden redkih muslimanov, zaradi česar je imel prilagojeno dietno malico in kosilo (brez svinjine).

Amar se je v svoji preteklosti družil tako z Romi kot z ne-Romi. Kazniva dejanja pa je celo več delal s Slovenci, kot pa z Romi. Poudari, da je pri njih doma oče zelo strog in sta oba starša zelo kritična in obsojajoča glede Amarjevih izkušenj na kriminalnem področju. Otroke sta se trudila vzgajati v verskem duhu, nista želela, da bi kateri izmed njih kadarkoli imel težave z roko pravice, to je bilo precej sramotno za njihovo družino. Problematični pa so bili Amarjevi bratranci, ki so bili neprestano v konfliktu s policijo in bili znani po svojih kriminalnih aktivnostih. Sam je ugotovil, da se z njimi ne sme veliko družiti, saj ga kmalu potegnejo za seboj, noče pa imeti več problemov in stika s kriminalom...

9.4 INTERVJU 4

Jasmin

Jasmin je Rom iz Metlike, Bele krajine. Star je 17 let. Živi v številčni družini. Njegove govorne in mentalne sposobnosti so nekoliko višje v primerjavi z ostalimi Romi v zavodu. Je nekoliko bolj zaprte narave in redkobeseden mladostnik, zato sem mu med intervjujem morala postavljati precej podvprašanj, saj je odgovarjal kratko in skopo. Intervju sva opravila 11.06.2013 v Prevzgojnem domu Radeče.

9.4.1 KODIRANJE

kode 3. reda	kode 2. reda	kode 1. reda
JAZ – JAZ	opis in samopredstavitev	- iz Metlike - star 17 let - živi s starši, 5 bratov in sester - sedaj v prevzgojnem domu 7 mesecev
	samoopredelitev	- Rom
	kulturne razlike	- Romi temnejši - Romi imajo radi zabavo, glasbo
JAZ – DRUGI	razlikovanje med mladostniki v zavodu	- večjih problemov nima - včasih kakšna žaljivka - družijo se z Romi, z ostalimi ne
	diskriminacija s strani zaposlenih v zavodu	- načeloma ne - ena slaba izkušnja s pedagoško delavko
	stereotipi s strani somladoletnikov v zavodu	- ne sprejemajo Romov medse - Romi kradejo - nihče ne mara Romov
	moji stereotipi do ostalih kultur	- dobro razume le z Romi - z ne-Romi se ne družijo - pripadniki ne-romske kulture Romov ne sprejemajo
	diskriminacija s strani sistema	- nima slabih izkušenj s sodiščem - pogoste težave s policisti - verbalne žalitve in fizični napad policistov
	povezava med pripadnostjo romski kulturi in kriminalno kariero	- verjetno enako usoda, če ne bi bil Rom - doma družil le z Romi - največji vpliv je družba - starši zelo kritični in obsojajoč glede njegovih kriminalnih dejanj - starši nekaznovani, proti kriminalu - slab vpliv ostalih iz romskega naselja

9.4.2 ANALIZA INTERVJUJA

Jasmin je 17-letni Rom, ki prihaja iz Metlike. Prihaja iz številčne družine, saj v hiši, kjer stanujeta oče in mama, živi tudi šest otrok. V Prevzgojnem domu Radeče je nastanjen 7 mesecev.

Sam se opredeli kot pripadnik romske kulture. Romsko kulturo opiše kot živahno, saj imajo radi zabavo, glasbo in velike količine alkoholnih pijač. Sebe dojema kot drugačnega od večine somladoletnikov prevzgojnega doma. Še največjo razliko pa zaznava med Slovenci in Romi. Razliko med Romi in Slovenci pa opredeli predvsem vizualno – da so Romi temnejše polti. Večkrat se počuti manjvrednega in izobčenega ravno zaradi tega, ker ni "civil".

Med bivanjem v prevzgojnem domu ni imel večjih težav s somladoletniki, zaradi tega, ker je Rom. Nekajkrat je slišal kakšno žaljivko in zbadanje na račun Romov. Le-tega pa se izogne tako, da se družijo le z ostalimi Romi, zaprtimi v zavodu. Kot pove, je povsem samoumevno, da se Romi ne družijo z ne-Romi in da se družijo le med seboj z ostalimi Romi. Družbi Slovencev se izogiba.

Težav znotraj zavoda s pravosodnimi policisti ali delovnimi inštruktorji ni imel nikoli. Ima pa eno slabo izkušnjo s pedagoško delavko oz. vzgojno uslužbenko, ki ga je v eni situaciji močno ponižala na račun njegove kulturne pripadnosti. Nekega spomladanskega dne so grabili listje v zavodskem parku. Vzgojiteljica mu je rekla, naj nagrabljen listje kar z rokami zagradi in ga odnese na prikolico. Pojasnil ji je, da ima oblečeno majico, ki je relativno nova in svetle barve ter da si je ne želi umazati. Vzgojiteljica pa mu je v pričo ostalih somladoletnikov odgovorila: "*Ne delaj se finega, v kakšnem pa doma živite, tukaj se pa preseravaš!*". Bil je zelo ponižan in osramočen. Najbolj ga je prizadelo, da mu je to rekla ena izmed vzgojnih delavk, katerim je v zavodu najbolj zaupal. Seveda pa ga je bolelo tudi posmehovanje ostalih prisotnih mladostnikov.

Pogled ostalih somladoletnikov zavoda na Rome se mu ne zdi nič kaj pozitiven. Vse Rome obravnavajo enako – da le kradejo. S tem se delno strinja. Pravi, da se res veliko Romov ukvarja s tovrstnimi kriminalnimi aktivnostmi, vendar ne vse. Pozna tudi kar nekaj Romov, ki živijo pošteno življenje brez kaznivih dejanj. Po večini ne-Romi ne marajo in ne sprejemajo Romov medse. Je mnenja, da v bistvu problem v celotni Sloveniji je, da so Romi povsem nezaželeni.

V zavodu se Jasmin druži le z Romi, s pripadniki drugih kultur se ne. To se mu zdi povsem samoumevno, saj bi bilo kar precej neobičajno, da bi se med seboj v zavodu družili Romi z ne-Romi. Kot pravi Jasmin: "*Civili v zavodu se ne bi nikoli hoteli družiti z nami!*". Tudi vedno, do česarkoli pride, Romi držijo skupaj in se branijo med seboj.

Jasmin s sodišči nima slabih izkušenj in nima občutka, da bi bil znotraj pravosodnega sistema kadarkoli obravnavan drugače glede na pripadnost romski manjšini v Sloveniji. Ima pa zelo slabe izkušnje s policijo. Pripoveduje, da policisti Bele krajine Romov ne prenesejo. Vedno so krivi za vse in karkoli se zgodi, najprej obdolžijo Rome. Kot pravi: "*Imajo nas vedno na piki.*". Pravi, da so žaljivke in nesramne opazke s strani policistov, nekaj povsem vsakdanjega in običajnega, saj Rome zmerjajo in ponižujejo neprestano. Dvakrat pa naj bi policisti celo fizično obračunali z njim, ko mu na primer niso mogli dokazati krivde, pa so ga nekajkrat udarili in dobessedno vrgli iz policijske postaje. Misli, da se to ne bo nikoli spremenilo, saj je sovraštvo tamkajšnjih policistov do Romov res močno ukoreninjeno.

Glede povezave med pripadnostjo romski kulturi in njegovimi izkušnjami s pravosodnim sistemom ni povsem prepričan. Pravi, da bi mogoče pristal tukaj, kjer je, tudi če bi bil "civil". Sprašuje se, ali "mu je to v krvi" ali je prišel do te točke le zaradi vpliva družbe. Pred izrekom ukrepa oddaje v prevzgojni dom, se je družil le z romsko populacijo mladostnikov iz svojih krajev. Pojasni, da so njegovi starši močno obsojajoči in kritični glede njegovih preteklih dejanj in zapletov s policijo. Oba starša sta nekaznovana in se ne ukvarjata s kriminalnimi aktivnostmi. Oče tudi dela pri privatniku in služi plačo. V pomoč pa je seveda tudi socialna podpora. Vsakič, ko je Jasmin storil kakšen prekršek ali kaznivo dejanje, je bil s strani staršev kaznovan ali celo tepen. Pravi, da te navade (izvajanje kaznivih dejanj) ni pridobil od staršev in da so mu vedno govorili naj hodi v šolo in naj nikar ne postane takšen, kot je kar veliko mladih moških v njihovem romskem naselju. Vendar se je družil le s fanti iz romskega naselja, ki so neprestano počeli neumnosti in zelo pogosto kradli. V njegovi družbi najde najmočnejšo povezavo oz. vzrok, kaj ga je pripeljalo do nekorektnega načina življenja.

Jasmin pravi, da si želi biti v prihodnje čim dlje stran zaporov in tovrstnih institucij, vendar se boji, kaj bo, ko bo zopet v stiku s staro družbo.

9.5 INTERVJU 5

Besim

Besim je priseljenc iz Bosne. Je sin Bosanke in Črnogorca. V Slovenijo so se preselili pri njegovih dveh letih. Besim je zelo bister in razgledan mladostnik, opravlja srednjo ekonomsko šolo. V zavodu je nastanjen že 2 leti, že od njegovega 14. leta starosti. Intervju je bil zanimiv in je potekal sproščeno. Besim mi je podajal primere in jasno izražal svoja stališča. Intervju sva opravila 11.06.2013 v Prevzgojnem domu Radeče.

9.5.1 KODIRANJE

kode 3. reda	kode 2. reda	kode 1. reda
JAZ – JAZ	opis in samopredstavitvev	<ul style="list-style-type: none"> - star 16 let - iz Ljubljane - 2 leti v prevzgojnem domu - srednja ekonomska šola - ena sestra, starša živita ločeno - treniral košarko, igral šah, računalniške igrice - neprimerno vedenje, posledično ukrep oddaje v prevzgojni dom
	samoopredelitev	<ul style="list-style-type: none"> - "čefur" - ne počuti se Slovenca - mama Bosanka, oče Črnogorec - v Slovenijo preselili pri njegovih dveh letih
	kulturne razlike	<ul style="list-style-type: none"> - "čefurji" priseljenci oz. njihovi potomci iz držav bivše Jugoslavije - Slovenci ne marajo "čefurjev", "čefurji" ne marajo Slovencev - so določene kulturne razlike, a iz generacije v generacijo čedalje manjše
JAZ – DRUGI	razlikovanje med mladostniki v zavodu	<ul style="list-style-type: none"> - ne počuti drugačnega zaradi druge kulturne pripadnosti - veliko pripadnikov njegovi kulturi znotraj zavoda - družijo se s tistimi, s katerimi se dobro razume
	diskriminacija s strani zaposlenih v zavodu	<ul style="list-style-type: none"> - ne, nikoli
	stereotipi s strani somladoletnikov v zavodu	<ul style="list-style-type: none"> - biti pripadnik tej kulturi je nekaj povsem običajnega - zelo velika kultura znotraj Slovenije

		- določeni nacionalisti zelo nestrpni - najbolj izločena romska kultura
	moji stereotipi do ostalih kultur	- sprejema Slovence - najmanj pri srcu Romi - Romi izkoriščajo, dobivajo nepotrebne finančne podpore - Romi so zamerljivi, ne moreš jim zaupat
	diskriminacija s strani sistema	- ni imel nikoli problemov
	povezava med pripadnostjo svoji kulturi in kriminalno kariero	- nedvomno ni povezave - največji vpliv ima družba - imel družbo Slovencev in priseljencev - ne glede na to, kaj si, sam se odločiš, kaj boš počel

9.5.2 ANALIZA INTERVJUJA

Besim je 16-letni Ljubljčan, ki se je pri dveh letih preselil iz Bosne v Slovenijo. Je sin Bosanke in Črnogorca. Ima sestro, starša pa že kar nekaj let živita ločeno. V prevzgojnem domu je Besim že 2 leti, že vse od njegovega 14. leta – bil je eden najmlajših mladostnikov v zadnjih letih ob sprejemu v zavod. Opravlja srednjo ekonomsko šolo s prilagojenim izvajanjem – učenje na daljavo. V Ljubljano na šolo hodi le na izpite. Pred prihodom v zavod se je ukvarjal z veliko različnimi stvarmi, treniral je košarko, igral šah in računalniške igrice... Sam priznava, da njegovo vedenje zunaj ni bilo primerno, zato je tudi tukaj, kjer je.

Sebe sploh ne dojema kot Slovenca, saj pravi, da se nikakor ne poistoveti s pripadnikom države, v kateri živi. Odločno zase reče, da je "čefur". Pojasni, da je rojen v Bosni in da je potomec dveh priseljencev iz držav bivše Jugoslavije. Tako tudi pojasni besedo "čefur". To je zanj priseljenec in/ali potomec priseljencev/državljanov držav bivše Jugoslavije. Torej, njegov oče je Črnogorec, mama Bosanka in kljub temu, da v Sloveniji živi že od zelo majhnih nog, se s slovensko kulturo ne poistoveti. Zanj je pomemben podatek tudi, da se je rodil v Bosni. Pravi, da bi bilo mogoče drugače, če bi bila starša že dlje časa pred njegovim rojstvom priseljena v Slovenijo in bi se tudi sam rodil v Sloveniji... Splošno prepričanje je, da "čefurji" Slovencev ne marajo, Slovenci pa ne marajo njih, vendar se s tem ne strinja povsem. Meni, da med obema kulturama obstajajo določene razlike, a misli, da se razlike iz generacije v generacijo manjšajo. Dandanes večjih opaznih razlik ni več.

Glede na svojo kulturno pripadnost znotraj zavoda in med ostalimi somladoletniki nima večji težav. V šoli dodaja, da jih ni ravno malo. Enostavno je mišljenja, da se izogneš tistemu, ki te ne sprejema ali odvrča in se družiš z mladoletniki, ki so ti bolj naklonjeni.

Ob vprašanju, kako ostali mladoletniki, pripadniki drugih kultur, vidijo njegovo kulturo, odgovori: "...pa sej je tok čefurjev v Sloveniji, da so pa ja že vsi navajeni na njih.". Priznava, da so tudi nekateri mladoletniki znotraj zavoda precej nestrpni in ne sprejemajo njegove kulture, večina pa se za to ne zmeni. Vsi mladostniki so niso v zavodu zaradi lastne želje in jim je bil dodeljen ukrep oddaje v prevzgojni dom, zato so prisiljeni živeti pod isto streho z osebami, katere si niso sami izbrali za sostanovalce. Že omenjeno, je nekaj zelo nestrpnih mladostnikov, vendar meni, da so najmočnejše nestrpnosti in največje diskriminacije deležni Romi. Kot pravi: "*Ciganov noben ne mara!*".

Besimovo stališče do "pravih" Slovencev je povsem nevtralnno. Izven zavoda je z nekaterimi zelo dober prijatelj, tudi v šoli ni imel z njimi nikoli večjih težav. V zavodu se največ družijo z enim somladoletnikom, ki sta že od samega začetka precej povezana. Pravi: "...na primer on je Slovec, pa mi je čist vseen al je al pa ne, važn, da me ne zajebe pa da mu lahko zaupam!". Tudi izven zavoda se je družila tako s pripadniki svoje kulture, kot tudi s pripadniki slovenske, večinske kulture. Za Slovence na splošno pravi, da so nekateri pač v redu in se dobro razume z njimi, drugi pač ne. Nekoliko bolj odklonilni odnos pa ima do Romov: "*Ciganov pa ne maram neki ful.*". Po njegovem mnenju so izkoriščevalski in dobivajo nepotrebne finančne podpore ter ožemajo državno blagajno. Je tudi mnenja, da so Romi zelo zamerljivi ljudje in da jim nikakor ne moreš zaupati.

Besim s pravosodnim sistemom nima slabih izkušenj in nima občutka, da bi bil znotraj sistema kadarkoli obravnavan drugače glede na pripadnost ne-večinski kulturi v Sloveniji. Tudi v šoli zaradi pripadnosti svoji kulturi ni imel težav, tudi samo učenje mu je šlo dobro od rok. Spomni se, da je bil v Vzgojnem zavodu Planina, kjer je bil nastanjen pred prihodom v Prevzgojni dom Radeče, mladostnik "skin" – skinhead, ki je zelo sovražno govoril o vseh pripadnikih ostalih ne-večinskih, slovenskih kultur. Govoril je, kako je le slovenski narod vreden nekaj, vsi ostali priseljenci in pripadniki manjšin pa so ničvredni. Še vedno pa se mi zdi, da je bila vse skupaj le maska in da se je le želel z nečim opredeliti in pripadati neki subkulturi ter da je bil drugače čisto v redu fant, le želel je biti nekaj, kar v resnici ni bil.

Besim je mnenja, da med njegovo pripadnostjo svoji kulturi in izkušnjami s pravosodnim sistemom, ni povezave. Le-to vidi med njegovo družbo, s katero se je družil zunaj in tem, do

kje je vse to nespametno ravnanje pripeljalo. Imel je mešano družbo pripadnikov različnih kultur, vendar to ni imelo nobene veze s tem, kar so počeli. Je mnenja, da je vse odvisno od posameznika – kaj bo v življenju dosegel in počel. "*Vsak se sam odloči, s kakšnimi stvarmi se bo ukvarjal.*", doda za zaključek.

9.6 INTERVJU 6

Boris

Boris je dobrovoljen in zgovoren Rom iz Bele krajine. Star je 20 let in je edin izmed starejših mladostnikov Prevzgojnega doma Radeče. Boris se pogosto seli, zato pravi, da stalnega prebivališča nima. Slovenščina mu povzroča nekoliko težav, vendar je z dodatno obrazložitvijo zastavljenih vprašanj razumel, kaj ga sprašujem in kaj želim izvedeti od njega. Intervju je potekal sproščeno, saj je Boris nasmejan in sproščen mladostnik. Intervju sva opravila 18.06.2013 v Prevzgojnem domu Radeče.

9.6.1 KODIRANJE

kode 3. reda	kode 2. reda	kode 1. reda
JAZ – JAZ	opis in samopredstavitvev	- 20 let - Bela krajina - trenutno živi pri mami - sin Slađan - ukvarja z bakrom in železom
	samoopredelitev	- Rom
	kulturne razlike	- Romi drugačen način življenja kot "civilni" - Romi uživajo, kradejo, več pijejo alkohol, se zabavajo, imajo radi glasbo - romska glasba in ples - Romi nimajo delavnih navad
JAZ – DRUGI	razlikovanje med mladostniki v zavodu	- razlikovanje med Romi in ne-Romi - če si Rom si "ožigosan" - Rome ostali ne sprejemajo medse - nenehne žalitve s strani enega izmed somladoletnikov v zavodu - slabo počutje in ponižanje zaradi žalitev
	diskriminacija s strani zaposlenih v zavodu	- nekajkrat s strani pravosodnih policistov - oklicali "Cigo", "Cigan"
	stereotipi s strani somladoletnikov v zavodu	- večina ne-Romov ne marajo Romov - Romi "smrdijo"

		- vsi Romi kradejo - večina Romom ne zaupajo
	moji stereotipi do ostalih kultur	- nekateri somladoletniki Slovenci so mu v redu - izven zavoda imel več problemov z ne-Romi kot v zavodu - nekaterih ne-Romov se izogiba
	diskriminacija s strani sistema	- na sodišču bolj verjamejo Slovencem kot Romom - za enako dejanje bi Roma obsodili z večjo kaznijo kot Slovenca
	povezava med pripadnostjo romski kulturi in kriminalno kariero	- obstaja povezava - glavni razlog, da je Rom in se je družil z Romi - največ odvisno od družbe

9.6.2 ANALIZA INTERVJUJA

Boris je 20-letni belokranjski Rom, ki sam zase pravi, da nima doma. Pogosto se seli in trenutno je njegovo bivališče pri mami, ki medtem, ko prestaja ukrep oddaje v prevzgojni dom, skrbi za njegovega 2-letnega sina Slađana. Pred prihodom v Prevzgojni dom Radeče se je večinoma ukvarjal s pobiranjem, prodajo in zbiranjem odpadnih kovin in barvnih kovin.

Sebe opredeli kot pripadnika romske kulture. Za Rome pravi, da se njihov način življenja močno razlikuje od načina življenja "civilov". Romi veliko bolj uživajo v življenju, več kradejo in popijejo več alkoholnih pijač kakor ne-Romi. Radi se zabavajo in imajo radi glasbo. Veliko dajo na svojo kulturo, predvsem so ponosni na svojo glasbo in ples. Veliko razliko pa vidi tudi v delavnih navadah, katere Romom primanjkujejo.

Boris potrdi, da v zavodu med mladoletniki obstaja opazno razlikovanje med Romi in ne-Romi. Če si Rom, si ožigosan, saj Rome nihče ne sprejme v svojo družbo, zato se Romi družijo le med seboj. Boris tudi pove, da je v prevzgojnem domu en mladostnik, ki Rome nenehno žali in ponižuje, kar ga zelo užalosti in tudi razjezi. Z ostalimi somladoletniki nima večjih težav, saj se jih enostavno izogiba in se zadržuje le v bližini ostalih Romov.

Nekaj slabih izkušenj pa ima Boris tudi s strani zaposlenih delavcev znotraj Prevzgojnega doma Radeče. Nekajkrat je bil s strani pravosodnih policistov zavoda poklican ali pa oklican za kot "Cigo" ali "Cigan". Pravi, da ne bi nič zameril, če bi vedel, da to ni bilo slabonamerno. Kot pravi, pa ima večkrat občutek, da kakšen izmed pravosodnih policistov želi nekoliko

provocirati mladostnike in to pogosto počnejo s kakšnimi vzdevki ali nazivi. Z ostalimi delavci zavoda slabih tovrstnih izkušenj ni imel.

Boris meni, da ostali somladoletniki v prevzgojnem domu, ki so ne-Romi, Romov ne sprejemajo in jih ne marajo ("*...pa kdo bo maru Cigana od civilov, noben!*"). O Romih imajo slabo mnenje in o njih imajo veliko negativnih stereotipov. Eden izmed le-teh je, da vsi Romi smrdijo, ne skrbijo za higieno in so zanemarjeni. Imajo tudi prepričanje, da vsi Romi kradejo in kadar v zavodu komu kaj izgine, vsi najprej obtožijo Rome. Ravno tako nekdo izmed mladostnikov zavoda, ko določena stvar izgine, kar takoj okrivi Rome, da so ga okradli, ne da bi priznal, da je stvar izgubil ali založil.

Sam glede ostalih somladoletnikov in njihovih pripadnostih različnih kultur ni obremenjen. Kot pravi, nekateri Slovenci so mu v redu, z drugimi se pač ne razume. Teh se izogiba. Izven zavoda oz. v času pred prihodom v prevzgojni dom, je imel več problemov z ne-Romi kot pa notri v zavodu. Zunaj zavoda je imel neprestane konflikte in tudi večkratne fizične obračune tako s Slovenci kot tudi s pripadniki kulture priseljencev in njihovih potomcev iz držav bivše Jugoslavije.

Zaradi pripadnosti romski kulturi, Boris večjih težav s strani pravosodnega sistema ni imel. Je pa mnenja, da na sodiščih bolj verjamejo Slovincem kot pa Romov. Meni, da bi za enako kaznivo dejanje Roma obsodili na večjo kazen, kot pa Slovenca. Torej, sodišča se mu zdijo krivična s tega vidika, vendar sam tega na lastni koži še ni občutil.

Boris vidi povezavo med pripadnostjo določeni kulturi in izkušnjami s pravosodnim sistemom. Sam navaja kot glavni razlog, da je pristal, kjer je in da ima za seboj toliko kaznivih dejanj, ravno dejstvo, da je Rom in se je pred prihodom v zavod družil le z Romi s podobnimi interesi in izkušnjami na tem področju. Meni, da je potek posameznikovega življenja zelo odvisen od družbe posameznika in ljudi, ki ga obkrožajo, saj so velik faktor, ki vpliva na smer poti za katero se posameznik odloči.

10. INTERPRETACIJA

10.1 JAZ – JAZ

V tem sklopu vprašanj oz. intervjuja, je teža predvsem na posameznikovem samoznavanju, kako vidi sebe, kako se opiše in kako se posameznik opredeli glede na svojo kulturno pripadnost. Glede na kulturno opredelitev pa nas zanima tudi, kako posameznik vidi (če jih vidi) razlike med lastno in večinsko kulturo ter tudi razlike med pripadniki ostalih kulturnih manjšin znotraj institucije, kjer so si primorani deliti prostor in živeti skupaj.

10.1.1 OPIS IN SAMOPREDSTAVITEV

Mladostniki se v intervjujih opišejo različno. Vsi pa so navedli starost in kraj iz kjer prihajajo. Vsi trije slovenski Romi iz Bele krajine pa so se že v opisu samoopredelili, da pripadajo etnični manjšini Romov. Tudi Burim je navedel podatek, da je pripadnik albanske etnične skupine, živel pa je na Kosovu do desetega leta starosti.

Besim in Amar navedeta le kraj, kjer živita, svoje pripadnosti kulturi ne omenjata. Boris, Besim in Amar opišejo tudi aktivnosti, s katerimi so se pred prihodom v zavod ukvarjali. Amar: *"Kar nekaj časa sem trenirul nogomet in mi je šlo kar v redi. Pol sem se pa začel družiti s fanti, ki so delali kazniva dejanja, sem pa tud sam pustil šolo, nehal trenirat in začel s kaznivimi dejanji. Mi je zdaj žau!"*.

10.1.2 SAMOOPREDELITEV

Pri opredeljevanju kulturni skupini, so se trije (Simon, Jasmin in Boris) intervjuvani opredelili za pripadnike romske kulturne skupnosti, kateri so avtohtoni slovenski Romi. En intervjuvan mladostnik – Amar se je opredelil za albanskega Roma, kateri izhajajo iz Kosovske Mitrovice in so po veroizpovedi muslimani.

Dve intervjuvana mladoletnika, Burim in Besim, pa sta priseljenca v Slovenijo. Burim se je opredelil takole: *"Ja pač jst sm s Kosova, nisem s tle. To se zavedam, da pač ne pašm najbl tle, ampak sm z dol. Ja pa pač naša familija, mi smo muslimani. Mislm, jst sm tud musliman. Mislm, sm ampak se ne držim vseh pravil pa to."* Burim je pripadnik albanski manjšini na Kosovu in je do svojega desetega leta tudi živel na Kosovu, je tudi muslimanske vere,

medtem ko je Besim potomec mame Bosanke in očeta Črnogorca ter se je pri dveh letih priselil iz Bosne. Burim se je opredelil z izrazom "Šiptar" (Albanec, izhajajoč iz samopoimenovanja), Besim pa se je poimenoval "čefur". Čefur je slogovno obarvana beseda, ki slabšalno označuje prebivalce Slovenije, ki izvirajo iz drugih držav bivše Jugoslavije oziroma so potomci teh priseljencev.

10.1.3 KULTURNE RAZLIKE

Vsi trije intervjuvani belokranjski Romi opažajo razlike med njihovo in večinsko slovensko kulturo. Jasmin se osredotoči predvsem na vizualno plat razlikovanja, saj poudari, da so Romi prepoznavni po temnejši polti in jih tako ljudje že takoj prepoznajo in ločijo od "civilnega prebivalstva". Ostala sva Roma, Boris in Simon, pa sta se osredotočila na osebne značilnosti oz. razlike. Boris opisuje, da imajo Romi predvsem drugačen način življenja kot pripadniki večinske, slovenske kulture. Romi naj ne bi imeli delavnih navad, zato je tudi tolikšna stopnja brezposelnosti med Romi. Simon pa pravi, da so "civilni" na splošno boljši ljudje od Romov, saj ne kradejo toliko kot Romi (*"Romi smo slabši od civilov. Civilni ne kradejo tukaj mi. Čeprav eni tudi."*). Vsi trije intervjuvani Romi poudarijo, da je Romom zelo pomembna zabava, njihova glasba in petje ter s tem za njih tudi neizogibno pitje alkoholnih pijač. So zelo ponosni na svojo glasbo in ples. Simon celo pravi, da mora prava Romkinja znati dobro plesati, če želi dobiti dobrega moža, tako zelo pomembno je to v njihovi kulturi.

Besim, ki se kulturno opredeli z besedo "čefur", le-te opredeli kot priseljencev oz. njegovega potomca iz drugih držav bivše Jugoslavije. Sam meni, da velja neko nenapisano pravilo, da Slovenci načeloma ne marajo "čefurjev", "čefurji" pa ne Slovencev. Pravi tudi, da med Slovenci in pripadniki kulturne skupine priseljencev oz. njihovih potomcev iz drugih držav bivše Jugoslavije obstajajo določene kulturne razlike, ki so bile jasneje vidne nekaj časa nazaj in se sedaj iz generacije v generacijo manjšajo.

Besim: *"Kva jst vem, jst sm čefur, Slovenca se sploh ne počutm. ... Kdo so čefurji? Zame so čefurji priseljenci in pol u bistvu njihovi otroci, a ne...ja iz držav bivše Jugoslavije, a ne. Ja moja mtka je Bosanka, fotr je Črnogorc, rodil sm se pa v Bosni, ampak mislm, da sm biu str dve leti, k smo se že v Ljubljano preselil. ... Čefurji kao ne maramo Slovencev, Slovenci pa ne ns. Ja, so določene razlike v kulturah, sam mislm, da mi, k smo že mlajša generacija, sploh ni več tokšnih razlik. Pa čedale manjše so..."*.

Amar, pripadnik priseljenih albanskih Romov v Slovenijo, ki izhajajo iz Kosovske Mitrovice in so po veroizpovedi muslimani, se osredotoči predvsem na razlike med slovenskimi avtohtonimi Romi in albanskimi priseljenimi Romi. Pravi, da gre za dve popolnoma različni kulturi, saj se razlikujeta tako v izvoru, kot v jeziku, veroizpovedi, navadah in običajih,...

Burim sebe opredeli kot "Šiptarja" (Albanec, izhajajoč iz samopoimenovanja). Je pripadnik albanske etnične manjšine s Kosova. Sam meni, da se njegova kultura razlikuje od večinske, slovenske kulture. Opaža velike razlike tudi med Slovenijo in Kosovom, saj pravi, da so v Sloveniji mnogo boljše higienske razmere za bivanje človeka, da je Slovenija čistejša. Po njegovem mnenju so Slovenci kulturnejši ljudje. Na Kosovem je tudi manj denarja ter so slabše življenjske in delovne razmere. Pravi takole: "*Ja ne vem no, dol je drugač. Dol je skor vse drugač no. Drugač so ljudje, drugač je okolje, vse...*".

Pogosto izključene mladostnike znotraj zavoda (najpogosteje Rome) sčasoma doleti misel, da si konec koncev morda zaslužijo izločitev iz družbe in da so navsezadnje zasluženi za toliko negativnih stereotipov in predsodkov oz. prepričanj o njih. Pogosto se tudi sami pričnejo opisovati, kot jih opisuje diskriminatorna družba (Simon: "*Romi smo slabši od civilov. Civili ne kradejo tuk ku mi.*"; Boris: "*Romi uživajo, kradejo, ... nimajo delavnih navad*").

Kuhar (2009) pojav t.i. samostigmatizacije opiše takole: Izključevalni karakter okolja, v katerem posameznik z določeno (stigmatizirano) identiteto živi, na dolgi rok lahko deluje kot samoizpolnjujoča se prerokba. Kontinuirana stigmatizacija pripelje do prevzema stigme, do prepričanja, da je stigma upravičena, izključevanje pa utemeljeno in razlogi zanj resnični. Na ta način pride do nekakšne samo-stigmatizacije.

10.2 JAZ – DRUGI

V tem sklopu vprašanj oz. tem delu intervjuja, je v ospredju predvsem posameznikovo doživljanje glede različnih širših družbenih pojavov in tudi dogajanja znotraj skupine mladostnikov v zaprti instituciji. Izpostavljeno je posameznikovo doživljanje glede razlikovanja med mladostniki v zavodu, morebitne diskriminacije s strani zaposlenih, negativnih stereotipov s strani ostalih somladoletnikov, opažanje lastnih stereotipov do ostalih kultur, morebitna diskriminacija s strani pravosodnega sistema in tudi kako posameznik vidi (če seveda vidi) povezavo med pripadnostjo kulturi in izkušnjami s pravosodnim sistemom.

10.2.1 RAZLIKOVANJE MED MLADOSTNIKI V ZAVODU

Zopet so podobnega mnenja intervjuvani Romi, saj se vsi trije počutijo drugačne od ostale večine mladostnikov prevzgojnega doma. Jasmin sicer zatrdi, da večjih problemov glede na to, da je pripadnik romske etnične manjšine, nima. Večkrat pa sliši kakšno žaljivko na svoj račun. Vsi trije mladostniki Romi so povedali enako tudi to, da se vsi trije družijo le z Romi, saj ostali mladostniki ne-Romi, Romov medse ne sprejmejo. Boris opaža veliko razlikovanj med Romi in ne-Romi. Doda, da če si Rom, si zapečaten, ožigosan (*"če si Cigan, je gotovo"*)... Največ problemov ima s strani enega izmed somladoletnikov, ki ga neprestano žali in ponižuje, zaradi česar je velikokrat slabe volje, jezen in ponižan. Simon večkrat doživlja odpor s strani večih somladoletnikov, pravi, da je večkrat tudi izločen iz družbe. *"Ja jst kr povem, če vidm Slovence na kupu, grem kr stran. Eni so pa tud dobri. Isto z Bosanci, z enimi sem dober, z enimi ne."*, pravi Simon. Pogoste so tudi žaljivke s strani mladostnikov. Imel je kar nekaj slabih izkušenj, saj je moral večkrat opravljati dela namesto drugih somladoletnikov, prevzemati odgovornost nase za kakšno neumnost storjeno s strani ostalih, itd. Vse to pripisuje razlogu, da je Rom oz. je bil edini Rom v skupini z ostalimi mladostniki in so ga tako izkoristili. Skoraj nihče od ostalih somladoletnikov ga ne kliče po imenu, kličejo ga "Cigo" ali "Cigan". Kuhar (2009) opozarja, da so negativno konotirani izrazi, ki so oblika verbalnega izključevanja določenih skupin, lahko zgolj izhodišče, ki se prevesi v fizične oblike izključevanja...

Simon meni, da je zaznamovan že od samega prihoda v zavod, saj takoj, ko ostali mladoletniki ugotovijo oz. opazijo, da je nekdo Rom, ga izločijo in izobčijo. Simonova izpoved: *"Ja tko k pridem mim pa rečejo naj grem stran, da sm cigan pa smrdim pa take. Pa ko sm biu u 2. skupini, k so bli sami Slovenci, sm mogu namest njih delat pa pospravlat pa*

skus so me zabaval, da sm umazan in da jst vse umažem. Pa zmer so me grdo klical cigan, včas tud še grše. Če so mi pa rekl, da moram neki nrdit, si pa tud nism upu rečt, da ne bom in sm naredu."

Povsem drugače je pri Besimu. Le-ta se od ostalih mladostnikov znotraj zavoda ne počuti drugačnega zaradi druge kulturne pripadnosti. Meni, da zato, ker je v zavodu kar nekaj pripadnikov njegovi kulturi – priseljenci oz. njihovi potomci iz drugih držav bivše Jugoslavije. Družbe si ne izbira glede na kulturno pripadnost posameznikov, pač pa se druži s tistimi mladostniki, ob katerih se dobro počuti in se med seboj dobro razumejo. Kulturna pripadnost mu je s tega vidika nepomembna. (*"Ne, sam zarad tega k sm čefur, nimam nbenih problemov. ... Če ti kdo ne paše, se pa pač ne družš z njim."*)

Tudi Amar nima večjih slabih izkušenj s strani somladoletnikov v zavodu glede na njegovo kulturno pripadnost. Kljub temu, da ga večina kliče "Cigo", ne jemlje tega slabšalno – kot žalitev, pač pa le kot vzdevek (*"Kličejo me "Cigo", ampak to mene ne prizadane, sem tak navajen, da me tak kličejo, že zuni so me..."*).

Burim se zaveda razlik med vsemi mladostniki Prevzgojnega doma Radeče in meni, da so si prav vsi med seboj različni. Teh razlik se je navadil. Vsak mladostnik prihaja iz drugje in ima drugačno preteklost in značaj (*"Ma ne, k tuki so itak eni iz tm, eni iz tm, eni iz tm...pa sm se že navadu ne, da smo si pač drugačni..."*). Ravno tako sliši včasih kakšno žaljivko na račun njegove kulturne pripadnosti ter veroizpovedi. Trdi, da je med mladostniki znotraj zavoda redko kdo sploh "pravi Slovenec". "Drugačen" je, odkar je prišel v Slovenijo in se je drugačnosti enostavno navadil. Večkrat pa je bil užaljen zaradi pripomb in žaljivk v času po prihodu v Slovenijo, v osnovni šoli. Sedaj ga kaj takega ne gane več.

10.2.2 DISKRIMINACIJA S STRANI ZAPOSLENIH V ZAVODU

Diskriminacija pomeni razlikovanje na osnovi osebnih značilnosti posameznika (na primer spol, rasa, veroizpoved) pri zagotavljanju, uresničevanju in varovanju temeljnih pravic (Strojan, 2005).

"K smo zuni delal v parku, pa sm meu talepo majco oblečeno, je nism hotu umazat. Pa je rekla turšica, da naj kup listja kr z rokam zagrabm pa nesm na prikolco. Jst sm pa reku, da ne, ker se bom umazu. Ona mi je pa rekla, kaj se finga delam, da v kakšni umazaniji pa doma živimo... Prasica!"

To je izpoved Roma Jasmina, ki ga je ta negativna izkušnja s strani zavodske delavke zelo razjezila in prizadela. Zelo diskriminatorna in nepoštena poteza pedagoške delavke, katere ena glavnih nalog je, da deluje pošteno in korektno ter naj bi skrbela za razumevanje in sprejet občutek mladostnikov znotraj zavoda.

Ostali mladostniki tako slabih izkušenj z delavci zavoda nimajo. Burim, Amar in Besim trdijo, da takšnih izkušenj še niso imeli, medtem ko sta Boris in Simon s strani pravosodnih policistov večkrat slišala nazive "Cigo" ali "Cigan" (Simon: "*Eno parkrat, da mi je kšn paznik grdo reku Cigan*"). Burim je imel tovrstne slabe izkušnje le v predhodnem zavodu Logatec.

Zopet so tudi pri tej temi izpostavljeni Romi. Opazno so nekateri delavci Prevzgojnega doma Radeče (predvsem pravosodni policisti) diskriminatorni in nespoštljivi do pripadnikov romske etnične skupine mladostnikov znotraj zavoda. Največkrat gre tukaj za verbalno obliko nasilja oz. diskriminacije z uporabljanjem žaljiv in različnih poniževalnih oznak.

Boréus (2006) kot obliko diskurzivne diskriminacije omenja uporabo oznak, ki so negativno konotirane, vendar pri tem dodaja, da gre za namerno izbiro tovrstnega besednjaka, s katerim izključujemo določeno skupino ljudi. Verjetno so takšne epizode diskurzivne diskriminacije ena od najbolj razširjenih oblik diskriminacije, ki jo posamezniki doživljajo v vsakdanjem življenju (v Kuhar, 2009).

10.2.3 STEREOTIPI S STRANI SOMLADOLETNIKOV V ZAVODU

Pripisovanje kot izhodišče za diskriminacijo lahko temelji na osnovi vidnih znakov, kot je na primer spol, barva kože, ali pa tudi na osnovi bolj ali manj nevidnih znakov, ki so lahko znani ali pa o njih sklepamo na osnovi drugih delnih, lahko tudi povsem napačnih informacij.

Skozi vidne znake se generirajo stereotipne predstave, ki so pripisane določenim znakom. Stereotipi pravzaprav delujejo na osnovi znaka (kot delne informacije), iz katerega potem zgradimo "preostalo zgodbo" o človeku. Ta zgodba pa je seveda tipska in zato odlično gojišče za diskriminatorno obravnavo (Kuhar, 2009).

Vsi trije belokranjski Romi poudarijo, da so Romi nezaželeni, izključeni in najbolj stigmatizirana manjšina s strani ne-Romov. Boris meni, da so ostali mladostniki zavoda prepričani, da Romi "smrdijo" in vsi kradejo. Večina mladostnikov tudi ne zaupa Romom. Jasmin trdi, da so Romi povsem nesprejeti med ostale somladoletnike, ravno tako pravi, da imajo mišljenje, da vsi Romi kradejo, itd. (Jasmin: "*Vsi rečejo, da cigani kradejo. Pa večina res. Ne pa vsi. Kej družga pa ne vem, kaj si mislijo. Ne marajo nas preveč. Noben ne mara*

Romov."). Simon celo pravi, da bi njih, Rome pretepli, če bi jih somladoletniki dobili nekje izven zavoda. Ravno tako po njegovem mnenju obstaja splošen stereotip, da vsi Romi kradejo in so na splošno problematični, da ne skrbijo za higieno in so umazani,...

Močno je razširjena socialna kategorizacija: "Romi kradejo, so nedelavni in se naglo množijo". Temeljna funkcija le-te pa je konstruiranje večinske homogene skupine in manjšinske etnične skupine. Poročanje s strani medijev o Romih izhaja iz predpostavke, da so Romi drugačni od "nas". Njihova drugačnost je nekaj samoumevnega in dokončnega ter je ni treba posebej pojasnjevati. Drugačnost tudi ni vrednostno nevtralna, ampak je "nenormalna", negativno ovrednotena in je namenjena ohranjanju razlike med večinsko populacijo in Romi (Erjavec, Hrvatin & Kelbl, 2000).

Besim meni, da je biti priseljenc oz. pripadnik te kulture nekaj povsem običajnega, saj je to zelo velika kultura znotraj Slovenije. Nekateri nacionalisti so zelo nestrpni do te kulture, vendar nima večjih slabih izkušenj na tem področju. Sam meni, da je s strani somladoletnikov najbolj izločena romska kultura. Tako Burim kot Amar sta izpostavila, da večina mladostnikov ne pozna njune kulture, navad in običajev. Amar meni, da je nekaterim mladostnikom njegova kulturna pripadnost všeč, drugim pač ne. Nekateri ga tudi sprašujejo določena vprašanja in izkažejo zanimanje glede muslimanske vere. Spet drugi pa imajo negativni odnos tako do njegove pripadnosti kot tudi do muslimanske vere, katero ponižujejo in jo ocenjujejo kot nesmisel ("*Enim je zanimivo, da sem musliman, me sprašujejo, kaj jem, kak se klanjamo pa to, za kaj se sploh gre... Vsako tolko pa kdo reče, da je to kar neki. Eni pač pravijo, da kaj mam od tega, da se klanjam.*").

Burim meni, da so stereotipi o njegovi kulturi s strani somladoletnikov v zavodu tipični – da so Albanci majhni, suhi in drobni ljudje – predvsem glede vizualne predstave...

10.2.4 LASTNI STEREOTIPI O OSTALIH KULTURAH

Amar svojega stališča in mnenja do ostalih kultur oz. pripadnikov ostalih kultur znotraj zavoda ne želi opredeljevati. Zatrjuje, da smo konec koncev vsi enaki pod kožo in da je ločevanje glede na kulturno pripadnost povsem nepotrebno. Še vedno se drži načela, da kakršni so drugi do njega, takšen je on do njih...

Ostala dva intervjuvana mladostnika ne-Roma, imata globoko zasidrane negativne stereotipe o Romih. Besim sprejema pripadnike večinske kulture. Najmanj pri srcu pa so mu Romi. Poudari, da Romi izkoriščajo in dobivajo nepotrebno in neopravičeno podporo s strani države

ter sistema. Ravno tako mu niso po godu njihove osebnostne značilnosti, saj meni, da so Romi zelo zamerljivi in jim ne moreš zaupati ("*Ja Ciganov pa ne maram neki ful, ker so ful taki, izkoriščajo, dobivajo kr en denar za nč, kao podpora; pa ful so zamerljivi, zaopat jim pa sploh ne morš...*"). Tudi Burim zatrjuje, da je do vseh pripadnikov različnih kultur enak. Kljub temu pa ima zelo slabo mnenje o Romih. Pravi, da se je v zavodu prisiljen družiti z Romi oz. živeti z njimi, izven zavoda se nedvomno ne bi zadrževal v družbi Romov. Meni, da Romi ne skrbijo za čistočo in so malomarni...

Glede na raziskave, prevladujoči stereotipi, ki jih ima večinska družba o Romih (Erjavec, Hrvatin & Kelbl, 2000):

1. Romi so akterji negativno ovrednotenih dejanj (kriminal) – so grožnja družbenemu redu. Najbolj razširjen stereotip je, da vsi Romi kradejo oz. da je kriminaliteta Romom prirojena.
2. Romi ogrožajo naše družbeno-ekonomske interese – so grožnja ekonomskemu redu. Romi naj bi bili (po svoji naravi) nedelavni in leni. Še več. Romi živijo lagodno življenje z visoko socialno pomočjo, ki jo velikodušno daje država iz "žepov vseh davkoplačevalcev".
3. Romi imajo drugačno kulturo, mentaliteto in obnašanje, ki niso v skladu z normami večinskega prebivalstva – so grožnja našemu kulturnemu redu.
 - a. Posebna skupina stereotipov so stereotipi, ki se nanašajo na higienske in prehranjevalne navade Romov. Zaradi teh navad naj bi Romi prenašali razne nalezljive bolezni.
 - b. Romi goljufajo tudi pri duhovnosti oz. svojih verskih prepričanjih.

Romi so navajali predvsem stališča do večinske kulture. Boris se z nekaterimi somladoletniki Slovenci razume. Pravi, da je imel izven zavoda celo več problemov s "civilni", kot jih ima v prevzgojnem domu. Vendar se tudi znotraj zavoda določenih Slovencev izogiba. Ravno tako Jasmin in Simon. Oba se izogibata mladostnikom pripadnikom večinske kulture. Jasmin se dobro razume le z Romi in se z njimi tudi drži. Jasmin tudi trdi, da se Romi s "civilni" ne družijo zaradi nesprejemanja romske kulture med večinsko ("*Ja družmo se Cigani med sabo. Normalno, da se bodo cigani zružli skup, ne pa z drugimi. Cigani skup držimo. Pa Cigan čim pride notr, ga drugi vidjo, da je Cigan in on se lahko družu samo še s Cigani. Civilni se ne bodo nikol družli s Cigani.*"). Simon se ravno tako ne ujame dobro s Slovenci, se pa razume z nekaterimi priseljenci in pripadniki 2. generacije...

10.2.5 DISKRIMINACIJA S STRANI PRAVOSODNEGA SISTEMA

Besim in Jasmin do sedaj nista imela negativnih izkušenj z diskriminacijo s strani pravosodnega sistema. Je pa imel Jasmin več slabih izkušenj s policijo oz. policisti, saj je doživel kar nekaj verbalnih žalitev in dvakrat celo fizični napad (*"Edin policaji, oni so nas zmerom grdo gledali pa rekli, da kjer smo mi, so problemi...pa na piki so nas meli. Pa eno dvakrat so me fino nagarbal. To da te pa žaljo je pa normalno. Oni zmerom žalijo Cigane."*). Tudi Amel je imel večkrat slabe izkušnje s policisti. Pogosto so policisti mariborske Rome okrivili povsem po krivici in jih vedno "imeli na piki".

Simon in Burim sta izkusila nepravilno obravnavanje sodnice na obravnavi na sodišču. Neenako in krivično obravnavanje pa pripisujeta svoji kulturni pripadnosti, saj sta prepričana, da bi bila sodnica manj stroga in bi prisodila manjšo kazen, če bi bila pripadnika večinske kulture – Slovenca (Burim: *"Na sodišču sm mel primer, k je sodnica mene k sm biu mladoleten dala sm, kolega Slovenca, k smo skp delal pizdarije, pa je biu polnoletn pa za isto stvar spustila vn, brez kazni. Jst mislm, da je blo zarad tega, k on je biu Slovinc, jst pa ne."*). Ravno tako je Boris prepričan, da na sodišču bolj verjamejo "civilom" kot pa Romom. Tudi sam meni, da bi za enako kaznivo dejanje Roma obsodili na večjo kazen kot pa Slovenca.

Ravno nasprotna pa je Amelova izkušnja s sodišča. Bil je zelo pozitivno presenečen, ko je sodnica izkazala interes in ga povprašala o muslimanski veri, znanju arabščine, itd. Poleg tega ga je spodbudno podprla in mu zaželela, da se drži svojih načel.

Amel: *"Na sodišču smo bli za ista kazniva dejanja trije mladoletniki, od tega sem biu samo jas Rom, pa smo vsi dobli isti ukrep. Celo na sodišču me je sodnica vprašala, če sem pravi musliman pa če znam kaj arabsko. Pa sem ji povedau par stvari, pa je bla ful cela navdušena. Pa je rekla, da kar tak naprej, da če verujem v Alaha, naj pač živim po teh načelih pa to..."*.

Raziskava: Kaznovanje glede na narodnost (Kogovšek in Kmecl, 2005)

Zbiranje podatkov v raziskavi je zajemalo kazenske spise za kaznivo dejanje tatvine po 211. členu kazenskega zakonika, ki so bili v letih 2002, 2003 in 2004 meritorno zaključeni pred okrajnimi sodišči v Mariboru in Novem mestu.

Tabela 3.3: Kaznovanje glede na narodnost

izrek sodbe	Slovenci	%	Romi	%	drugi	%	skupaj	%
oproščeni	23	18	22	26	4	27	49	22
denarna kazen	10	8	5	6	1	17	16	7
sodni opomin	3	2	0	0	0	0	3	1
pogojna zaporna kazen	77	61	32	38	8	53	117	52
nepogojna zaporna kazen	13	10	26	30	2	13	41	18
skupaj	126	100	85	100	15	100	226	100

V pojem kaznovanje v tej študiji je zajeta vsakršna meritorna odločitev sodišča. Vključuje tako oprostilne kot obsodilne sodbe, med obsodilnimi pa take, ki obdolžencem nalagajo pogojne zaporne kazni, nepogojne zaporne kazni, denarne kazni in sodne opomine kot najmilejšo med kazenskimi sankcijami, ki so jih za potrebe te študije zabeležili pregledovalci spisov.

Iz podatkov navedenih v tabeli, izhaja, da je obdolžencem slovenskega porekla največkrat izrečena pogojna zaporna kazen (61 %), sledijo jim oprostilne sodbe (18 %), deleža denarnih kazni (8 %) in nepogojnih zapornih kazni (10 %) pa sta približno enaka. Izrečeni sodni opomini tvorijo le dva odstotka vseh izrekov.

Obdolžencem romskega porekla je prav tako največkrat izrečena pogojna zaporna kazen, vendar v veliko nižjem deležu kot slovenskim obdolžencem (38 %), zato pa je delež Romov, ki jim je izrečena nepogojna zaporna kazen, trikrat višji od deleža Slovencev. Ta kazen je Romom največkrat izrečena v kar 30 % primerov. Veliko višji je tudi delež oproščenih Romov (26 %), denarna kazen pa je izrečena le peščici romskih obdolžencev (6 %).

Med pripadniki drugih narodnosti (muslimani, Hrvati, Srbi in Bošnjaki) je največjemu deležu izrečena pogojna zaporna kazen (53 %), sledi pa jim oprostilne sodbe (27 %), denarne kazni (17 %) in nepogojne zaporne kazni (13 %). Sodni opomin kot še milejša kazenska sankcija je bila izrečena le trikrat, in sicer v vseh treh primerih obdolžencem slovenske narodnostne pripadnosti. Ob tem je treba dodati, da je vzorec pripadnikov drugih narodnosti izredno nizek (15 obdolžencev ali 7 % vseh obdolžencev) in da je malo verjetno, da zaključki na podlagi takega vzorca tudi odsevajo realno sliko.

Izsledki zbiranja podatkov postanejo še zanimivejši ob primerjavi deležev obdolžencev različnih narodnosti v povezavi z najhujšima kazenskima sankcijama, to je pogojne ali nepogojne zaporne kazni. Na prvi pogled iz tabele izhaja, da so pripadniki romske narodnosti v najslabšem položaju, saj jim je v kar 30 % izrečena nepogojna zaporna kazen, medtem ko je izrečena le 10 % obdolžencem slovenskega porekla in le 13 % pripadnikom drugih narodnosti. Tak zaključek bi lahko potrdilo tudi dejstvo, da je milejša kazenska sankcija, to je pogojna zaporna kazen, izrečena 38 % Romom, 61 % Slovencem in 53 % pripadnikom drugih narodnosti.

Na tem mestu se neizogibno postavlja vprašanje vzrokov, ki bi lahko vodili k takim rezultatom. Katere dejavnike oz. olajševalne in obtoževalne okoliščine lahko sodišče upošteva pri izreku kazenske sankcije ter v kolikšni meri jih lahko upošteva (Kogovšek in Kmecl, 2005)?

10.2.5 POVEZAVA MED PRIPADNOSTJO DOLOČENI KULTURI IN IZKUŠNJAMI S PRAVOSODNIM SISTEMOM

Kateri so temeljni motivi pri prestopništvu mladoletnih oseb? V ospredju je želja za dokazovanjem in upoštevanjem, samopotrjevanje, preizkušanje svojih moči in zmožnosti, pustolovščina, trma, maščevanje staršem itd. Ta dejanja so zelo pogosto le zunanji izraz stisk, povezanih s številnimi značilnostmi osebnosti in okolja ter s problemi, ki jih prinaša proces dozorevanja. Neposredna posledica in učinek nekega kaznivega dejanja zelo pogosto nista primarna motiva mladostnikov. To je namreč obdobje življenja, v katerem so fizična pripravljenost, pomembnost ter obvladovanje različnih ovir pomembni statusni simboli (Singer, 1997).

Besim, Amar in Burim so odločno zanikali kakršnokoli povezavo med njihovo pripadnostjo določeni kulturi in izkušnjami s pravosodnim sistemom. Menijo, da njihovi pripadnost nikakor ni vplivala na njihovo kriminalno kariero, se pa vsi trije tudi strinjajo, da je po njihovem mnenju največja oz. najmočnejša povezava med posameznikovo družbo in izkušnjami na tem področju. Burim je imel večinoma starejšo družbo različnih kulturnih izvorov, Amar se je večinoma družil s Slovenci, sam pa je priznal, da je najslabše nanj vplivala družba bratrancev, ki so bili močno nagnjeni k delinkventnemu vedenju in je večina kaznivih dejanj storil v sotorilstvu z njimi. Besim je imel tudi mešano družbo, tako slovenskih kot priseljenskih prijateljev. Sam pa je mnenja da ne glede na to, kaj si, se sam odločiš, kaj boš počel (*"Ne, to da sm čefur sigurn ne. Mislm, da najbl vpliva družba, zihr.*

Družu sm se pa tko s Slovenci k s čefurji. Sm pa še zmer tazga mišljenja, da si, kar si – a cigan al čefur, Slovenc – sam se odločš, kaj boš počeu...").

Vsi trije intervjuvani Romi, Boris, Simon in Jasmin so mnenja, da je njihova pripadnost romski kulturi povezana z njihovimi dosedanjimi izkušnjami s pravosodnim sistemom. Jasmin sicer pravi, da bi ga mogoče čakala enako usoda, tudi če bi bil "civil", vendar pravi, da je imela največ vpliva pri njegovih kriminalnih izkušnjah družba, doma pa se je družil le z Romi in da je slab vpliv prejemal tudi s strani ostalih Romov v romskem naselju. Simon je poudaril, da Romi vse počnejo v skupini in da ni kakršnokoli kaznivo dejanje nikoli storil sam, vendar v družbi ostalih Romov. Tukaj lahko povežem njegovo trditev z najizrazitejšo značilnostjo poročanja o Romih – da se Romi zelo redko pojavljajo kot konkretni posamezniki, ampak le kot pripadniki etnične skupnosti (Erjavec, Hrvatinić & Kelbl, 2000). Simon tudi meni, da so za Rome kazniva dejanja neizogibna, saj lahko le na takšen način preživijo (*"Pr nas je pač tko, da se s tem živi in morš krast, da preživiš. Pa tud starši kradejo, vsi kradejo Cigani. Tko je"*).

Kot pravi Simon, kradejo starši, otroci, vsi. Za razliko od njega pa Jasmin opisuje, kako so njegovi starši kritični in obsojajoči glede njegovih kriminalnih dejanj. Ravno tako to izpostavi Amar, čigar oče je verski učitelj in je otroke vzgajal v verskem duhu, zaradi česar je močno razočaran nad Amarjevimi izkušnjami s pravosodnim sistemom. Vsi intervjuvani mladostniki pa se strinjajo, da so njihove izkušnje s prestopništvom povezane z več različnimi dejavniki. Prav vsi intervjuvani pa omenijo slab vpliv družbe in nekateri tudi okolja, v katerem so živeli.

Jasmin: *"Ne vem, mogoče bi meu pa isto pizdarij tud, če bi biu civil. Ne vem, a je to u krvi al zakaj tko rata. Je pa res, da sm se družu samo s cigani tud zuni in da sm meu samo s cigani kazniva dejanja. Mogoče, če bi meu kšno drugo družbo al pa če bi se mogoče s civilu družu, da ne bi blo tko, ne vem. Drugač pa moj fotr, na primer, ni biu še nikol zaprt, tud krade ne, on dela, pomaga pr enmu privatniku in tud ku sm jst delu pizdarije, me je zmer natepu, je biu tko hud, kadar so policaji pršli k nam... Sam tko je, ostali v našem romskem naselju so pa večinoma tko, da živijo od tega ko kradejo pa pol jim je to normalno, da boš tud ti krađu z njimi..."*.

Okolje, ki vpliva na mladostnikovo vedenje, je okolje, v katerem živi, tako kraj ali mesto, kot tudi ljudje iz soseske ali ulice, vrstniki, učitelji, sorodniki. Najpomembnejša je seveda družina. Pomembno je, kako je otrokova družina sprejeta v okolje. Če okolica ne sprejema

družine, jo otrok stigmatiziran že zaradi družine. Nadalje je vprašanje, kako v okolju gledajo na otroka (indiferentno, ga odklanjajo, vzbujajo usmiljenje...) (Tomori, 2000).

Zelo težko je določiti povezavo med mladostnikovimi izkušnjami s pravosodjem in njihovi pripadnosti določeni kulturi. Nedvomno je pojav prestopništva pri mladostnikih pojav, prepleten z mnogimi dejavniki, vplivi in povezavami.

IV. ZAKLJUČKI

Diplomsko delo mi je omogočilo mnogo širši pogled na kulturne razlike mladostnikov Prevzgojnega doma Radeče, njihovega sprejemanja teh razlik in izzivov, ki jih le-te predstavljajo pri skupnem življenju v totalni instituciji. Na podlagi šestih izvedenih intervjujev, sem pridobila mnogo informacij s strani mladostnikov o dogajanju znotraj prevzgojnega doma. V ospredju je bila seveda večkulturnost in doživljanje mladostnikov ob stiku z različnimi kulturami in sprejemanju njihove lastne kulture pri ostalih somladoletnikih zavoda.

V tem delu se bom znova vrnila k raziskovalnim vprašanjem, ki sem si jih zastavila pred izvedbo raziskave:

1. Kolikšna je prisotnost predsodkov in diskriminacije med mladostniki Prevzgojnega doma Radeče glede na pripadnost različnim (manjšinskim) kulturam?

Mladostniki, pripadniki večinske kulture znotraj Prevzgojnega doma Radeče, precej dobro sprejemajo pripadnike ostalih ne-večinskih kultur, z izjemo Romov. Romi so najmanj zaželjena in najbolj osovražena etnična manjšina tako v Sloveniji kot znotraj prevzgojnega doma, kar se izraža na mnogo načinov. Romi so tako neprestano deležni verbalnih žalitev, jasnega izključevanja iz družbe in tudi maltretiranja ter fizičnega nasilja. O njih med somladoletniki obstaja zelo veliko negativnih stereotipov in globoko zakoreninjenih predsodkov, vsakodnevno pa so žrtve močne diskriminacije s strani ostalih mladostnikov. To občutijo tudi Romi sami, ki so se s tem na nek način sprijaznili in poskušajo v zavodu živeti kar se da mirno tako, da se družijo le med seboj in se mladostnikom ostalih kultur enostavno izogibajo.

Sama sem mnenja, da bi morali zaposleni na ta problem, ki se mi zdi resnično velik, biti bolj pozorni, predvsem pa s skupnimi močmi najti način, kako ta pojav omiliti, če že ne preprečiti. Zavedam se, da so negativni stereotipi o Romih razširjeni med veliko večino slovenskega prebivalstva, saj nam jih v našo podzavest vcepljajo že mediji, pa

čepprav s samimi Romi konkretno še nismo imeli stika. Zbolelo me je ob izpovedi enega izmed intervjuvanih Romov, ko je skomignil z rameni in zaključil, da je zapečaten že s tem, da je Rom. Da je to dovolj – da si ožigosan ob prvem vtisu in ti nihče enostavno ne da priložnosti, da ta predhoden vtis nekako popraviš.

2. Na kakšen način se predsodki in diskriminacija med njimi izražajo?

Med mladostniki Prevzgojnega doma Radeče se kot v vsaki skupini odvija neka dinamika. Ta dinamika je sicer precej odvisna od obdobja v letu, števila mladostnikov brez ugodnosti oz. tistih z ugodnostmi, itd., vendar močno vpliva tako na celotno vzdušje v zavodu kot tudi na medsebojne odnose mladostnikov in ravno tako zaposlenih ter seveda tudi med mladostniki in zaposlenimi. Kadar je vzdušje v zavodu bolj naelektreno, napeto, se posledično tudi pogosteje srečujemo s problematiko medsebojnega nasilja, izživljanja in maltretiranja. Ko je vzdušje bolj sproščeno in ko ima npr. veliko mladostnikov na voljo različne ugodnosti ter bolj sproščen režim, je tovrstnih problemov manj, vsi se bolje razumejo med seboj in stopnja nasilja vidno pade.

Kulturni rasizem in nasilje, povezano s kulturnim razlikovanjem pa je na žalost v prevzgojnem domu stalnica. Kot sem že omenila, je najbolj izključena ne-večinska kultura med mladostniki romska. Mladostniki so zelo odkriti in jasno pokažejo nesprejemanje pripadnikov romske kulture medse. Nekaj povsem običajnega znotraj zavoda je, da se Romi družijo posebej, medtem ko se vsi ostali pripadniki različnih kultur družijo skupaj. Zanimivo se mi zdi, da mladostniki, pripadniki večinske kulture znotraj prevzgojnega doma, npr. priseljencev ali pripadnikov t.i. druge generacije ne izključujejo in odrivajo stran od sebe, jih sprejmejo medse in v svojo družbo, medtem ko so Romi nekaj povsem drugega in povsem izključena skupina. Pogoste so tudi verbalne žalitve med mladostniki. Tudi tukaj so Romi tisti, ki so najpogosteje deležni besednih poniževanj. Večkrat se tudi zgodi, da v vzgojni skupini (kjer so po navadi tako Romi kot pripadniki ostalih kultur), v kateri mladostniki živijo skupaj, pride do "podtikanja" in prisilnega prevzemanja odgovornosti za nekaj, česar posameznik ne stori (primer: v vzgojni skupini najdejo nož – hladno orožje, posameznik, ki ga določi najmočnejši član ali večina skupine, mora prevzeti odgovornost in nositi posledice). Tudi v takih primerih so Romi pogosto obdolženi za krive in to brez dejanske krivde.

Pogosto morajo tudi opravljati dela ostalih mladostnikov v skupini (npr. pri čiščenju, pospravljanju). Včasih pa med mladostniki pride celo do fizičnih obračunavanj in fizičnega nasilja.

Na žalost so predsodki med mladostniki globoko zakoreninjeni, diskriminacija pa zelo očitna in močna. Več pozornosti bi bilo potrebno posvečati tovrstni problematiki in na različne načine poskušati omiliti ta pojav. Morda bi morali zaposleni delati na medsebojnih odnosih z mladostniki z različnimi interaktivnimi delavnicami, kjer bi kot prvo spoznali vse kulture, s katerimi se srečujejo, se o njih naučili zanimivosti in tudi poiskali razlike med z njihovo kulturo. Tako pripadnost drugi, nevečinski kulturi ne bi bil več tak tabu. Ukvarjati pa bi se bilo potrebno seveda tudi z medsebojnimi odnosi, ki so temelj pri tovrstni problematiki.

3. Ali pripadnost drugi kulturi mladostnikov vpliva tudi na odnos zaposlenih do zaprtih mladostnikov?

Pojav nastrojenosti do "drugačnih", diskriminacija do drugače spolno usmerjenih, pripadnikov druge narodnosti, zaradi veroizpovedi, itd., na žalost ni redek pojav v današnjem svetu, ki naj bi veljal za veliko bolj naprednega, odprtomiselnega in demokratičnega, kot je bil leta nazaj. Kljub promoviranju in spodbujanju ljudi k sprejemanju drugačnosti, enakovredni obravnavi in odpravi predsodkov, se nekateri žal bojijo drugačnosti, jih bega ali do nje celo čutijo sovražnost. Ravno tako se nestrpnost in diskriminacija pojavljata pri ljudeh, ki vsakodnevno delajo z ljudmi, kar pripelje do krivice in neenake obravnave vseh ljudi. Najbolj pa bi se temu morali izogibati poklici pomoči, svetovanja, vzgoje in učenja... Nepotrebno se je slepiti, da nimamo predsodkov, pomembno pa je, da se predsodkov zavemo, jih znamo nadzorovati in z njimi delovati. Izjemno pomembna je tudi enakopravnost pri delu v prevzgojnem domu, saj se mladostniki med seboj neprestano primerjajo in vsako odstopanje dobi zelo veliko težo. Tako pooblaščené uradne osebe (pravosodni policisti), kot vzgojitelji in delovni inštruktorji morajo biti na to zelo pomembni, saj se je potrebno zavedati, kakšne so posledice neenakovredne obravnave mladostnikov. Predvsem pedagoški delavci oz. vzgojitelji bi morali delovati po načelu enakosti in delati z mladoletniki brez izjem in odstopanja glede na njihovo kulturno pripadnost,

veroizpoved, narodnost... Vendar je za vse zaposlene znotraj tovrstne ustanove, da delujejo v skladu z načeli etike in sodobne pedagogike.

Raziskava je pokazala, da imajo trije od šest intervjuvanih mladostnikov slabe izkušnje glede diskriminacije s strani delavcev Prevzgojnega doma Radeče. V vseh treh primerih gre za pripadnike romske kulture, ki so bili s strani pravosodnih policistov večkrat oklicani s poniževalnim in žalilnim nazivom. Eden izmed Romov pa je imel zelo slabo izkušnjo celo s pedagoško delavko, ki ga je na račun stereotipov o romski kulturi v neki situaciji zelo ponižala pred ostalimi mladostniki. Ostali trije intervjuvani tovrstnih slabih izkušenj v prevzgojnem domu niso imeli, je pa imel eden od teh treh mladostnikov predhodne slabe izkušnje v zavodu, kjer je bil nastanjena pred prihodom v Prevzgojni dom Radeče (Vzgojni zavod Logatec). Torej so bili kar štiri od šestih intervjuvanih mladostnikov v dosednji obravnavi v različnih vzgojnih, izobraževalnih in prevzgojnih zavodih diskriminirani s strani delavcev zavodov. Nič kaj spodbuden podatek, katerega ni moč prezreti in je vreden pozornosti.

4. Ali so med mladostniki prisotni negativni stereotipi o pripadnikih drugih kultur?

Vsak človek se ob rojstvu vklopi v svet, poln stereotipov, predsodkov, idealov in norm. Stereotipi, tako pozitivni kot negativni, so v družbi prisotni ves čas in povsod. Imamo dve možnosti, lahko živimo po njihovih merilih ali pa se opogumimo in jih presežemo. Splošna (po navadi neutemeljena) prepričanja o nečem oz. nekom so nam lahko privzgojena oziroma naučena. Mnogokrat, predvsem pri negativnih stereotipih, pa nas ta prepričanja ovirajo pri našem delovanju, odnosih ali ustvarjanju, nas omejujejo in krojijo življenje. Potrebno pa je zbrati dovolj veliko mero poguma, da se jim upremo in ne sledimo slepo splošnemu prepričanju družbe. Pomembno in ključno je tudi, da ne posplošujemo na celotno etnično, rasno, nacionalno skupino določenih poenostavljenih značilnosti, ki veljajo in se nereflektirane tudi ohranjajo.

Najnevarnejši pa so stereotipi, ki nas vodijo do močnih predsodkov, ki so odraz nesprejemanja, odklonilnega odnosa in sovraštva. Tovrstni negativni stereotipi povzročajo najhujše oblike nasilja, rasizma, diskriminacije. Tudi med mladostniki prevzgojnega doma Radeče je zasidranih mnogo stereotipov o različnih kulturah. Medtem ko so določeni stereotipi o nekaterih kulturah neškodljivi in so predvsem

usmerjena na vizualnost, pa so drugi stereotipi negativno osredotočeni na osebne značilnosti in delujejo diskriminatorno in poniževalno.

Na podlagi raziskave so tudi tokrat močno izpostavljeni Romi, saj o njih med mladostniki v zavodu živi največ negativnih stereotipov. Stereotipi so usmerjeni tako na njihove osebne značilnosti (lažejo, ne moreš jim zaupati, so nedelavni, ...), njihove aktivnosti (kradejo, goljufajo, popivajo, vsi se ukvarjajo s kaznivimi dejanji, itd...), higienske razmere (so umazani, smrdijo, ...) ter socialno-ekonomske interese (vsi so nezaposleni in se ne trudijo dobiti službe, prejemajo (nepotrebno) denarno podporo, itd.).

Menim, da bi morali tako v naši državi kot v različnih ustanovah poskrbeti in si prizadevati za večjo de-stigmatizacijo Romov. Resnično so najbolj izključena etnična manjšina, za katero se ne čudim, da so tako odmaknjeni in "zase", saj jih nihče ne sprejema in se jih vsi otepajo. Tudi sam državni sistem na nek način podpira Rome (z denarno pomočjo, itd.), vendar to ni rešitev. To je le posredni in vzporedni faktor. Veliko več bi naredili, če bi se dejansko z Romi ukvarjali in jih poskušali vključiti v družbo kot enakovredne državljane (kar se da doseči le z izobrazbo in socializacijo) ter zmanjšati njihovo stigmatizacijo. Nihče si ne sme dovoliti spreminjati njihove kulture, potrebno jo je spoštovati kot vse druge, saj za njo in z njo živijo že vrsto generacij. Je njihova identifikacija in njihov bit življenja. Takšne kot so, jih je potrebno le sprejeti in vključiti v našo družbo, vendar ne s spreminjanjem njihove kulture pač pa jim dati enake možnosti, da se z izobrazbo in ozaveščenostjo vključijo v sodobno družbo in način življenja.

5. Kakšen je pogled oz. odnos mladostnikov drugih kultur do mladostnikov, ki so pripadniki večinske kulture?

V Sloveniji imamo dve tradicionalni nacionalni manjšini – italijansko in madžarsko narodno skupnost ter posebno romsko etnično skupnost. Poleg teh pa v Sloveniji živi mnogo priseljencev, pripadnikov najrazličnejših kultur in veroizpovedi.

Biti pripadnik manjšine znotraj neke države oz. kulture, večkrat vzbuja občutek manjvrednosti in nezaželenosti, še posebej, če je večinska kultura do manjšine nestrpna in manjšine ne sprejme medse kot enakovredno sebi.

Med mladostniki Prevzgojnega doma Radeče prevladuje večinska, slovenska kultura. Poleg te, pa so mladoletniki tudi pripadniki romske kulture, priseljenci iz držav bivše Jugoslavije, Albanije, pripadniki t.i. druge generacije, muslimani, pravoslavci,... O odnosu do mladostnikov, pripadnikov večinske kulture v prevzgojnem domu, sem povprašala vseh šest intervjuvanih pripadnikov ne-večinskih kultur. Zopet se je pojavila opazna razlika med belokranjskimi Romi in ostalimi pripadniki ne-večinskih kultur. Medtem, ko so vsi trije ne-Romi zatrjevali, da je njihov odnos s pripadniki večinske kulture, povsem odvisen, kako se oni obnašajo do njih, in da kulturna pripadnost tukaj ne igra nobene vloge, so Romi navajali precejšen odpor do Slovencev. Ne-Romi so zopet izpostavili svoj negativen odnos do Romov, ostale kulture sprejemajo. Seveda pa je očitna in predvidljiva vzajemna antipatija med Romi in mladostniki večinske kulture. Nekateri Romi se družijo le z Romi in se enostavno izogibajo pripadnikom drugih kultur.

Zopet in znova se izraža dejstvo, da je romska kultura kakor črna ovca, kot izobčena peščica, s katero enostavno nihče ne želi imeti opravka. Samo sebe sem povprašala, kako zelo ponižanega se moraš počutiti, če si pripadnik določene kulture in se nihče ne želi ubadati s tabo. Kamorkoli greš, te ljudje postrani gledajo in ti dajejo občutek nesprejetosti in odpora. Nihče te ne želi za soseda, nihče ti ne nakloni prijazne besede in ti nihče ni pripravljen ponuditi roke, ko potrebuješ pomoč. Med ljudmi vladajo močno negativni stereotipi in predsodki, ki še povečujejo razlike in odpor. Vsi gledajo nate z vidika manjvrednosti in se jim gabi stik s tabo... Kakšno življenje je to? Zakaj se sploh čudimo, da so Romi tako odmaknjeni "zase", kultura, ki se ne vključi v "sodobno civilizacijo"?

6. Ali obstaja kakšna povezava pri obravnavi pravosodnega sistema glede na mladostnikovo pripadnost drugi kulturi?

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki (14. člen Ustave RS). Zopet lahko pri opravljeni raziskavi izpostavim slovenske Rome, saj sta dva izmed treh intervjuvanih pritrdila, da so Romi na sodiščih drugače obravnavani kot Slovenci.

Eden trdi, da Romom nič ne verjamejo, drugi pa, da je že imel negativno izkušnjo z obsodbo, saj je dobil ostrejšo kazen kot če bi bil "civil". Ostali intervjuvani mladostniki tovrstnih slabih izkušenj niso imeli, dva izmed intervjuvanih pa sta izpostavila stalne probleme s policisti. Eden izmed intervjuvanih pa se celo pohvali s pozitivno izkušnjo na sodišču, ko je sodnica izrazila zanimanje za njegovo veroizpoved in ga k spodbudila k temu, da si ostane zvest... Bistvenih zaključkov oz. povzetkov glede na raziskavo ne morem narediti, saj so bili odgovori intervjuvanih zelo različni. Celoten pravosodni sistem naj bi še vedno deloval po načelu enakosti in enakopravnosti, kar določa Ustava.

7. Ali je pripadnost drugi (ne-večinski) kulturi po mnenju mladostnikov na poseben način prepletena s kriminalno kariero?

Kaj in kdo smo kot ljudje, nas izoblikuje mnogo različnih dejavnikov prepletenih med seboj, ki so na nas vplivali že od samega začetka življenja. Že s tem, v kakšno okolje se rodimo, zaznamujemo svoje življenje, saj je pri izoblikovanju človeka izjemno pomembno najbližje okolje posameznika, ljudje, ki ga obkrožajo, razmere v katerih živi itd... Od primarne socializacije naprej pa prihajajo novi vplivi na posameznika – družba vrstnikov v šoli in prostem času, širše socialno okolje, prostočane aktivnosti... Vsak človek tako že od zgodnjega otroštva vedno s seboj "nosi prtljago", v kateri so pospravljene različne izkušnje, morebitne travme, doživetja, odnosi itd. Sproti, iz dneva v dan, se ravnamo, obnašamo, reagiramo in počnemo stvari glede na "našo prtljago", ki nam včasih omogoča, včasih ovira določena dejanja. Težja je "naša prtljaga", težje srečno in polno živimo svoje življenje...

Z vidika mladostnikov Prevzgojnega doma Radeče, so glede prepletenosti pripadnosti drugi (ne-večinski) kulturi in njihovimi kriminalnimi izkušnjami, mnenja deljena. Zanimivo, vendar zopet lahko izpostavim slovenske Rome, saj se vsi trije intervjuvani Romi strinjajo, da je njihova pripadnost romski kulturi povezana z njihovo kriminalno kariero. Mladostniki podajajo različno argumentacijo: vsi v romskem naselju kradejo in pričakujejo tudi od tebe, da boš kradel; Romi kradejo, da preživijo; če se družiš z Romi, se ta družba navadno ukvarja s kriminalnimi dejanji, ... Po njihovem mnenju bi bilo precej drugače, če bi se rodili kot "civilni" ali pa bi se družili s "civilni". Le eden izmed slovenskih Romov meni, da mu je morda "kriminaliteta v krvi" in da bi bil to kar je, kdorkoli bi bil (Rom ali ne-Rom).

Ostali intervjuvani mladostniki povezave ne vidijo. Vsi trije so mnenja, da je naše ravnanje odvisno od tega, s kom se družiš in preživljaš svoj prosti čas. V ospredju je tudi misel, da se sami odločamo, kaj bomo počeli, saj se lahko še vedno odločimo, da ne česa pač ne bomo storili. Torej največjo povezavo pripisujejo lastni volji in vplivu družbe posameznika.

Povezavo med pripadnostjo določeni kulturi in izkušnjami s pravosodnim sistemom posameznika je zelo težko dokazovati. Nedvomno pa je naša izoblikovana osebnost produkt mnogoterih vplivov, prepletov in izkušenj v našem življenju... Po eni strani menim, da obstaja povezava med pripadnostjo določeni kulturi (za primer vzamem romsko) in ravnanji oz. načinu življenja, ki ga posameznik živi. Romi, ki živijo precej izolirano od ostalega prebivalstva so torej obkroženi večinoma le z romskimi prebivalci. Torej, obkroženi so z določenimi normami, ki so Romom pomembne in ključne, pa čeprav so v nasprotju z normami večinske kulture. Za primer lahko navedem poročanje in rojevanje romskih deklic pri zelo rosnih letih. Te deklice so od zgodnjih let obdane z normami in miselnostjo ostalih Romov, da je povsem "normalno" imeti otroke npr. pri trinajstih letih, pred tem pa se poročiti s starejšim moškim. Če bi te deklice odraščale nekje drugje, kjer te norme ne obstajajo oz. nasprotujejo tej miselnosti, bi bila njihova usoda v življenju povsem drugačna... Ta primer pa se lahko morda poveže tudi z ostalimi problemi znotraj določene kulture.

Moram pa dodati, da pripadnost določeni kulturi nikakor ni omejitev oz. začrtana pot, po kateri se od pripadnika te kulture tudi pričakuje, da hodi. Še vedno smo ljudje miselna bitja, ki imamo sposobnost lastnega odločanja. Konec koncev se lahko vsak odloči, kakšna bo njegova življenjska pot. Odvisno pa je od osebnostnih značilnosti in zmožnosti oz. priložnosti posameznika, ki so mu v življenju dane. K zmožnosti lažjega odločanja in ravnanja po merilih družbenih norm pa nedvomno močno pripomore izobraževanje in omogočanje enakih možnosti za vse ljudi.

Če se na koncu vrnem k mladostnikom prevzgojnega doma in njihovimi življenji znotraj zavoda ter povzamem misel, ki se mi poraja, bi rada le zaključila z mnenjem, da je nadvse pomembna sama strokovna klima med zaposlenimi prevzgojnega doma, saj v tem primeru dopušča ohranitev tovrstne delitve mladostnikov in kulturni rasizem, ki je neprestano navzoč med mladostniki. Nekako vsi to dogajanje med mladostniki opažajo, a nihče nič konkretnega glede tega ne stori. Strinjam se, da je zelo težko priti do konkretnih rešitev, načinov in tehnik,

kako prekiniti tovrstno razlikovanje in delitev med mladostniki, vendar najslabše je pustiti tovrstno problematiko pri miru in nič storiti. Mislim, da je potreben jasen in odločen zgled s strani kot prvo vodstva in potem vseh zaposlenih, ki bi izražali in sporočali, da so vsi enakovredni in se tudi dosledno odzivali na oblike diskriminacije glede na etnično skupino – odkrite in tudi take bolj prikrite. Tako kot pri celotnem vzgojnem in prevzgojnem delu, je tudi v tem primeru potrebno postaviti jasne in točno določene meje, katerih se je potrebno držati in jih dosledno slediti. Ustanova je tudi odgovorna za to, da nudi mesto, da se kulturo mladostnikov lahko predstavi enakovredno. Izjemno je pomembno, kakšen odnos ima do npr. romskega jezika, njihove kulture, ali ga obravnava na enakovredni ravni ali ne itd. S tem zgledom zaposlenih in omogočanjem oz. strmenju k enakovrednosti med kulturami pa lahko ustanova ponudi varen prostor, kjer se mladostniki počutijo sprejete in enakovredne ostalim. Hkrati pa vzbudi v njih vzorec korektnega obravnavanja sočloveka oz. konkretno somladoletnika znotraj prevzgojnega doma.

V. SKLEP

Mladostniki Prevzgojnega doma Radeče so mešanica pripadnikov različnih kulturnih skupin, narodnosti, starosti in seveda značajev. Vsi pa imajo skupno delinkventno preteklost in izrek ukrepa oddaje v prevzgojni dom. Le-ta je ena izmed (in edina takšne narave) totalnih institucij znotraj pravosodnega sistema v Sloveniji. Mladostniki so znotraj te institucije primorani ves čas, tako pri prostočasni dejavnosti, kot pri delavnih in šolskih obveznostih, brez možnosti izbire, preživeti z ostalimi somladoletniki. Povsem običajno je, da se mladostniki med seboj povežejo po skupinah, saj najdejo določene skupne interese, načela, mišljenja,... To je naravna dinamika vsake večje skupine ljudi. Edini problem nastane takrat, ko so podskupine med seboj sovražno nastrojene, izključujejo ena drugo, se med njimi izvaja psihično nasilje ali celo fizično obračunavajo. Na žalost do tega pojava večkrat pride na podlagi etničnega razlikovanja in t. i. kulturnega rasizma.

Življenje mladostnikov v prevzgojnem domu je prisilna življenjska situacija, kjer imajo omejeno svobodno voljo izbiranja in so neprestano podrejeni avtoriteti zaposlenega osebja. Kot pravi Brinc (1995) je odvzem prostosti za posameznika zelo boleč. Nenadoma ne more več prosto odločati, kje bo stanoval, kaj bo delal, s kom se bo videval. Odvzem prostosti pomeni izolacijo, pri čemer ne gre le za omejitve fizičnega gibanja, temveč tudi za omejitve notranjega sveta upanj, želja, predvidevanj, skratka realne svobode duha in možnosti samouresničevanja.

Posledično se v mnogih primerih v mladostnikih, ki so v najživahnejših in energije polnih letih svojega življenja, nabira nezadovoljstvo, jeza, ranjena je že tako slaba samopodoba in tako postajajo pasivni, zagrenjeni ter brez večjih ciljev in želja v življenju. Postanejo nezaupljivi, sovražno nastrojeni do drugih in med njimi nastajajo najrazličnejše spletke.

Pomemben poudarek in velik srž problema vidim v odnosu med zaposlenimi osebami in zaprtimi mladostniki. Izjemno pomembno je, da se mladostniki počutijo sprejete, enako obravnavane in nediskriminirane. Delavci zavoda – tako pravosodni policisti, kot pedagogi in delovni inštruktorji, bi morali skrbeti za enako obravnavo vseh mladoletnikov in jim dati jasno vedeti, da so obravnavani enakovredno, ne glede na etnično pripadnost ali narodnost. Sploh pa bi morali brez dvoma in izjeme tako delovati vsi pedagoški delavci. Bistveno pri delu z mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami je vzpostaviti odnos, v katerem

mladostnik zaupa svojemu vzgojitelju. Le-ta lahko z različnimi metodami in tehnikami dela sodeluje z mladostnikom in ga usmerja na pravo pot. Uspešno prevzgojno delo brez odnosa, ki temelji na spoštovanju in zaupanju, je pač nemogoče.

Mladoletniki v prevzgojnem domu so otroci brez prave podpore, iz običajno nespodbudnih okolij, otroci, ki jim nihče ni na pravi način pokazal, da so ljubljani in so preživeli marsikatere težke trenutke in spoznali temno plat življenja že zelo zgodaj. Taki mladostniki so zelo občutljivi na različne dražljaje in nove izgube ter izdaje zelo težko sprejmejo. Ravno zato se mi zdi ključnega pomena, da pri prevzgojnem delu s tovrstno populacijo strokovnjaki znajo začrtati jasne meje in hkrati mladostnika spodbujajo, pohvalijo, ko si to zasluži, ga opolnomočijo in v njem najdejo močne točke.

VI. VIRI IN LITERATURA

- Bavcon, L. in Šelih, A. (2003). *Kazensko pravo – splošni del*. Ljubljana: Uradni list RS.
- Brinc, F. (1995). *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Brinc, F. (2000). Pojavnost mladoletniškega prestopništva v svetu in Sloveniji. V A. Šelih (Ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 113-135). Ljubljana: Bonex.
- Erjavec, K., Hrvatin, B. S. in Kelbl, B. (2000). *Mi o Romih. Diskriminatorski diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Open Society Institute.
- Farrington, D. (2001). *Developmental Criminology and Risk-Focussed Prevention*. The Oxford Handbook of Criminology (3rd ed.). Oxford: Clarendon Press.
- Flaker, V. (1988). *Hrastovski anali za leto 1987*. Ljubljana: Center za mladinsko prostovoljno delo.
- *Kazenski zakonik (KZ-1)*. Uradni list RS, št. 55/2008. Pridobljeno 08.10.2013, iz: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20082296>
- Klemenčič, E. in Štremfel, U. (2011). *Nacionalna in mednarodna perspektiva izobraževanja za državljanstvo v multikulturni družbi*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Kogovšek, N. in Kmecl, A. (2005). Vloga sodišč pri zagotavljanju spoštovanja načela enakega obravnavanja v kazenskih postopkih. V D. Zagorac (Ur.), *Enakost in diskriminacija – Sodobni izzivi za pravosodje* (str. 55-77). Ljubljana: Mirovni inštitut.

- Kogovšek, N. in Petković, B. (2007). *O diskriminaciji : priročnik za novinarke in novinarje*. Ljubljana : Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- *Kompas – Priročnik za učenje mladih o človekovih pravicah*. (2005). Ljubljana: EIP Slovenija – Šola za mir.
- Kuhar, M. (2008). Mladi in stari stereotipi. *Socialna pedagogika*, 12(1), (39-55). Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko.
- Kuhar, R. (2009). *Na križiščih diskriminacije*. Večplastna in intersekcijska diskriminacija. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Medica, K. (2010). Multikulturalnost vs. multikulturalizem. *Teorija in praksa*, 47(2-3), 495-508.
- Medica, K. (2011). Večkulturalnost (multikulturalnost) : večkulturalizem (multikulturalizem). *Monitor ISH*, 13(1), 209-214.
- Medveš, S. (2006). Vloga in pomen dvojezičnosti druge generacije priseljenih v Slovenijo. *Socialna pedagogika*, 10(2), (193-216).
- Medvešek, M. (2007). Razmišljanja o pojavih nestrpnosti in etnične distance v slovenski družbi. V M. Komac (Ur.), *Priseljenci* (str. 187-217). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Meško, G. (1997). *Družinske vezi na zatožni klopi*. Ljubljana: Educy.
- Mitscherlich, A. (1999). K psihologiji predsodkov. V M. Nastran Ule (Ur.), *Predsodki in stereotipi* (str. 13-23). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Nastran Ule, M. (1994). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno publicistično središče.

- *Pravilnik o izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v Prevzgojni dom.* Uradni list RS, št. 22/2000.
- Prelič, D. (2007). *Učinkovitost vzgojnega ukrepa oddaje v prevzgojni dom z vidika socioterapevtske usmeritve.* Magistrsko delo. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Razpotnik, Š. (2003). Priseljenka med tradicionalnim patriarhatom in neoliberalnim kapitalizmom. *Socialna pedagogika*, 7(4), 369-390.
- Rener, T. (2000). Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V M. Ule (Ur.), *Socialna ranljivost mladih.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Singer, M. (1997). Prestopništvo otrok in mladostnikov. V D. Žagar (Ur.), *Prestopništvo mladih: 8. seminar forenzične psihiatrije* (str. 13-18). Ljubljana: Psihiatrična klinika, Center za mentalno zdravje.
- Srak, V. (1999): *Leksikon morale in etike.* Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta..
- Statistični urad Republike Slovenije (2009). *Medkulturni dialog v Sloveniji.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Strojani, T. (2005). Protidiskriminacijska zakonodaja in njeno izvajanje v Sloveniji. V D. Zagorac (Ur.), *Enakost in diskriminacija – Sodobni izzivi za pravosodje* (str. 99-129). Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Tomori, M. (2000). Psihosocialni dejavniki pri mladoletniškem prestopništvu. V A. Šelih (Ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 89-111). Ljubljana: Bonex.
- Ule, M. (2000). *Socialna ranljivost mladih.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

- Umek, L. (2010). *Medkulturni dialog in mladi*. Ljubljana: Salve.
- Zebec Koren, M. (1992). Kako misliti resocializacijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 43(3), 227-239.

VII. PRILOGA

SHEMA INTERVJUJA ZA MLADOSTNIKE

JAZ – JAZ

OPIS IN SAMOPREDSTAVITEV

Prosim na kratko mi opiši svoje življenje, kdo si in od kod prihajaš.

SAMOOPREDELITEV

S katero kulturo se poistovetiš in kako bi to svojo kulturo opisal?

KULTURNE RAZLIKE

Se počutiš drugačnega od večine ostalih mladoletnikov v domu? Kakšne razlike v kulturi opaziš?

JAZ – DRUGI

RAZLIKOVANJE MED MLADOSTNIKI V ZAVODU

Si imel zaradi druge kulture/veroizpovedi kdaj kakršnekoli probleme med somladoletniki v Prevzgojnem domu Radeče, če ja, kakšne?

DISKRIMINACIJA S STRANI ZAPOSLENIH V ZAVODU

Si imel zaradi druge kulture/veroizpovedi kdaj kakršnekoli probleme s strani zaposlenih v Prevzgojnem domu Radeče, če ja, kakšne?

STEREOTIPI S STRANI SOMLADOLETNIKOV V ZAVODU

Opiši mi prosim, kako ostali somladoletniki vidijo tvojo kulturo in kakšna so prepričanja ostalih o pripadnikih tvoje kulture.

LASTNI STEREOTIPI O OSTALIH KULTURAH

Kakšen je tvoj pogled in tvoje stališče do Slovencev in ostalih pripadnikov različnih kultur pri mladoletnikih Prevzgojnega doma Radeče?

DISKRIMINACIJA S STRANI PRAVOSODNEGA SISTEMA

Imaš kdaj občutek, da te zaradi pripadnosti drugi kulturi/veroizpovedi pravosodni sistem obravnava drugače kot ostale mladoletnike?

POVEZAVA MED PRIPADNOSTJO DOLOČENI KULTURI IN IZKUŠNJAMI S PRAVOSODNIM SISTEMOM

Ali je po tvojem mnenju tvoja pripadnost drugi kulturi/veroizpovedi botrovala in pripomogla k tvojim izkušnjam s pravosodnim sistemom?